szombat

2006. május
5766 ijár
•
A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.
•
Szerkesztőbizottság:
Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár Jáoz-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:
Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:
Csáki Márton, Peremiczky Szilvia, Szegő Péter, Várnai Pál
•
A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA
•
A héber és jiddis szavak átírása a szerzők felfogását tükrözi.
•
Terjeszti a LAPKER Rt.
•
A kéziratok szerkesztése lezárult: 2006. április 24-én.

Címlapfotó:
Tóth Csilla

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban, illetve postautalványon az OTP 11709002-20066703 „Szombat" számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

6. oldal

26. oldal

28. oldal

32. oldal

34. oldal

ÁLLÁSPONT

4 Gadó János
Jobboldal – antiszemitizmus nélkül?

VILÁG

6 Petőcz András
„A Molotov-koktél csak beavatási rítus"
avagy Miről is mesélnek Párizs lángjai?

HAZAI DOLGAINK

10 Heller Ágnes
Néhány gondolat a holokausztttraumáról

14 **Új arcok – új gondolatok?**
Tempóváltás a zsidó közéletben

14 **„A zsidóság nem sárga köves út, ami elvezet Ózhoz..."**
Interjú Radnóti Zoltánnal

15 **Nagyon sokan csak párt akarnak találni**
Interjú Verő Tamással (Salgó Adrienne)

16 **„A kontraszelekció kényelmes, de már középtávon visszaüt"**
Interjú Nagy Ákossal

17 **„Kívánatos volna némi vérfrissítés"**
Interjú Büchler Andrással (Csáki Márton)

A SZOMBAT MELLÉKLETE

19 Gadó János
A zsidó iskolák végzettjei – 2005
2. rész

SZELLEM

26 Ahad Ha-Am
Ősimádat
(1897)

KULTÚRA

28 **„Nem asszimiláns vagyok, hanem magyar"**
Spiró Györggyel beszélget Várnai Pál

32 **Újjászületés**
Rend a lelke az elfojtásnak: ortodoxia és a női szexualitás (Szántó T. Gábor)

KULINÁRIA

34 Kőleves vendéglő
Legendák egymás közt (dibbuk)

GADÓ JÁNOS

Jobboldal – antiszemitizmus nélkül?

A magyarországi zsidók túlnyomó része az Orbán Viktor által létrehozott jobboldali populista tömegpártra éppoly irtózattal tekint, mint 1990 óta minden karakteres jobboldali mozgalomra. Az irtózat genezise feltehetőleg az 1990. januári Csurka-féle „Ébresztő magyarság!" beszéd: a zsidók a demokratikus kibontakozás nagyon korai szakaszában megtapasztalhatták, hogy az újjáéledő jobboldal és az antiszemita szélsőjobb kibogozhatatlanul összefonódik. Ez a tapasztalat számukra az új magyar demokráciával egyidős, és attól szinte elválaszthatatlan.

Ebben az archaikus irtózatban elvész minden részlet, így valószínűleg keveseknek tűnt fel, hogy a Fidesz demagógiája túlnyomórészt már a politikai korrektség keretein belül csapongott. Ellenségképének centrumában a milliárdosok által irányított MSZP állott, amely mögül hiányzott a szálakat mozgató démoni, zsidó SZDSZ. Minderre még utalást sem tettek, és az 1989 után oly gazdagon felvirágzó pszeudo-antiszemita nyelvezetnek (liberálisok, idegenszívűk, Kun Béla unokái stb.) nyoma sem volt a jobboldal választási kampányában. Még a nemzeti demagógia is jóval visszafogottabb volt: az 1990-ben kimondottan a nacionalizmust gúnyoló célzattal jelképnek választott „magyar narancs" színe jóval kevésbé volt alkalmas bármiféle ellenségkép vizionálására, mint a nemzeti színek, melyekben 2002-ben a Fidesz hívei parádéztak. Az ókonzervatív demagógiájukkal valamiféle tekintélyuralmi rendszert visszasíró Semjén Zsolt és Mikola István sem tett homályos utalásokat holmi összeesküvésre. A 2002-es kampánnyal ellentétben a Fidesz most nem engedte meg, hogy utcai demonstrációjához csatlakozzanak a MIÉP tüntetői. Amilyen gátlástalanul (és látszatra teljesen ötletszerűen) felhasznált a jobboldal minden lehetséges és lehetetlen ürügyet az ellenfél lejáratására pragmatikus téren, olyan szilárdan tartotta magát a politikai korrektség elvi határaihoz. (Az is igaz viszont, hogy ennek nyílt megfogalmazását gondosan kerülték, nehogy a szélsőjobboldali szavazóbázist elriasszák, s a második forduló előtt, amikor már minden szavazatra szükség volt, a Műegyetem előtt rendezett Fidesz nagygyűlésen az antiszemita *Jobbik* óriás transzparense lengett premier plánban.)

Említést érdemel a zsidó tematika ötletszerű megjelenése a Fidesz kampányában. Deutsch Für Tamás, a párt egyik frontembere egy politikai poén kedvéért (hogy ti. az ellenfél egyik plakátját a náci propagandával vethesse egybe) előrángatta zsidó gyökereit. Amilyen ízléstelen volt ez a lépés, és amennyire joggal nevezték őt ebben az összefüggésben házi zsidónak, annyira fontos meglátni, hogy ő itt a nácizmust és a holokausztot a mai, európai kontextusban említette meg mint az abszolút gonoszság szimbólumát. Hasonlóan nyilatkozott meg Pokorni Zoltán, aki a Fidesz győzelme esetén bevezetendő Trianon-emléknap pedagógiai hasznosságát egyebek közt azzal támasztotta alá, hogy *„a Fidesz-kormány által az iskolákban bevezetett kötelező holokauszt-emléknap beváltotta a hozzá fűzött reményeiket"*.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy mind elvágták volna szélsőjobb irányába nyúló szálakat. Ezek elsősorban a Fidesz-közeli média felé mutatnak. Lovas István – a Magyar Nemzet brüsszeli tudósítója, a lap egyik kulcsembere – írásaiban meghatározó szerepet játszik a zsidóellenes düh. A lap húsvétkor (a vérvádak hagyományos idején) jónak látott egy hosszadalmas értekezést közölni a zsidók Jézus meggyilkolásában viselt felelősségéről. Az április 21-i, választási részvételre buzdító vezércikknek (*„A henteskormány megragadta Magyarországot – Isten úgy segélje – és odadobta a multinacionális tőke asztalára... Föl-emelkedett a kés, és ott vannak alatta a gyerekeink..."*) kimondottan vérvádas áthallásai vannak. A Fidesz mellett teljes mellszélességgel kiálló Demokrata pedig (a Magyar Fórum mellett) a hazai antiszemitizmus zászlóvivője, mely egyebek közt Holokauszt-tagadó művek népszerűsítésében jeleskedik.

Mindezzel együtt elmondható: a populista, antidemokratikus, tekintélyelvű Fidesszel az élén mára a magyar fősodrú jobboldal politikusainak nyilvános diskurzusa messzebbre került az antiszemitizmustól, mint az elmúlt tizenöt évben bármikor. (Ugyanakkor árnyalják a képet Orbán Viktor Tatán, zárt ajtók mögött elhangzott szavai a „derék miépesekről", valamint elképedése affölött, hogy „rendes, normális magyar vidéken" hogy szavazhat hét vagy nyolc százalék a szabaddemokratákra.)

A zsidóellenes indulat persze nem vész el, csak átalakul: egy országos felmérés valószínűleg épp annyi antiszemita érzelmű embert mutatna ki, mint öttíz-tizenöt évvel ezelőtt. Ugyanis nem a mennyiség, hanem a strukturáltság a döntő: ha az antiszemitizmus távol van a hatalom (politika, gazdaság, média, társadalmi mozgalmak) elitjétől, és csak a széleken fortyog, akkor kellemetlen, de nem veszélyes.

Mindez európai trend: az egész politikai spektrum balra mozog. A nagy nyugat-európai jobboldali néppártok már harminc-negyven évvel ezelőtt eljutottak oda, ahová – reméljük – a magyar jobb-

oldal is tart: világos határvonalat húztak önmaguk és a szélsőjobb közé. (Eközben a nyugat-európai szélsőjobb sem a régi már: elsősorban nem korporativista, fasiszta és antiszemita, hanem idegen- és bevándorlásellenes, ami a zsidókra nézve jóval kevésbé veszélyes, sőt néha furcsa, groteszk érdekszövetséget is létrehoz.) A nagy baloldali pártok (és még inkább a baloldali médiumok és véleményformáló személyiségek) ugyanakkor külpolitikai téren sok tekintetben a hajdani szovjet politika határáig jutottak: Amerika-ellenesek és Európa gyarmatosító múltja miatt hajlamosak rokonszenvvel, de legalábbis elnézéssel és megértéssel kezelni minden olyan mozgalmat és ideológiát, amely szemben áll a nyugati demokrácia értékrendjével. „Progresszív" értelmiségiek gyakran több megértést tanúsítanak a civileket gyilkoló iraki iszlamisták, mint az őket üldöző amerikai katonák iránt.

A fősodrú nyugati jobboldal távol került a szélsőjobbtól (noha az iszlám országokból érkezett bevándorlók sikertelen integrációja nagy kihívás számára), miközben a fősodrú baloldal bizonyos vonatkozásban közel került a szélsőbalhoz. Zsidó szemmel nézve ez annyit jelent, hogy Nyugaton a régi vágású antiszemitizmus már teljesen szalonképtelen, a jobboldaltól tehát nem kell tartani, miközben a „zsidó" helyett „Izrael" és „cionista" hívószavakkal operáló szélsőbal, az antiszemitizmus zászlóvivője erőteljesen belép a képbe.

A magyarországi választásokat ebben a kontextusban kell nézni: a honi jobboldal megmozdult, és – ami a zsidósághoz való viszonyt illeti – kezdi eloldani hajóját a szélsőjobbtól, amely hagyományos antiszemitizmusa mellett még ennek újabb verzióját is elsajátította. A baloldal még a gazdasági gondokkal van elfoglalva, s – a jelentéktelenségbe süllyedt Kommunista Munkáspárton kívül – nem fogékony az ultrabalos Nyugat-ellenes radikalizmusra, amely a Lajtán túl az új antiszemitizmus hordozója.

Ott tartunk tehát, hogy a mainstream jobboldali párt lassan elválik a régi antiszemitizmustól, miközben a mainstream baloldali párt az újra még nem vevő. Talán lesz néhány jó évünk.

Gadó János

1%
a Szombatnak

Kérjük, ajánlja fel Ön is adója 1 %-át a zsidó értelmiség fórumának, a *Szombat*nak

– mely az egyetlen független szellemiségű, politikai és kulturális magyar zsidó lap;
– tájékoztat, és véleményt mond a világ, Izrael és a magyar politika híreiről;
– megalapítója és fenntartója a *www.antiszemitizmus.hu* honlapnak, melyen dokumentálja és küzd a zsidó- és Izrael-ellenes előítéletekkel szemben;
– konferenciákat szervez zsidó irodalomról, színházról, filmről;
– szervezője a *Szombat Szalon*oknak, ahol a lap olvasói írókkal, művészekkel és politikusokkal találkozhatnak és beszélgethetnek.

Ehhez nem kell egyebet tennie, mint mellékelnie a nyilatkozatot adóbevallásához, amelyben kijelenti, hogy adója 1%-át a 18165850-1-42 adószámú szervezetnek kívánja felajánlani. E kis fáradsággal hozzájárulhat a *Szombat* további megjelenéséhez.

Támogatását előre is köszöni

A *Szombat* szerkesztősége

PETŐCZ ANDRÁS

„A Molotov-koktél csak beavatási rítus"

avagy miről is mesélnek Párizs lángjai?

Elmondom egy álmomat. Azt álmodtam, hogy a Ferencváros leigazolta mind a 11 izraeli válogatott focistát, és edzőnek *Netanjahu* egykori izraeli miniszterelnököt kérték fel. Kezdetben a rajongók idegenkedéssel fogadták klubjuk történetének eme váratlan fordulatát, különösen az nem tetszett nekik, hogy *Netanjahu* a meccsek és az edzések alatt is kipát hordott a fején, de az idegenkedést hamarosan odaadó rajongás váltotta fel, mert minden meccset megnyertek a fiúk, és ami a szezon elején még képtelenségnek tűnt, a bajnoki cím is a Fradié lett. A Ferencváros bejutott a Bajnokok Ligájába, egy csoportba került a legendás Real Madriddal. A Fradi szurkolói a Vörösmarty téren a kivetítőkön az MTK fanatikus híveivel együtt, egymást átkarolva nézték, hogyan veri ronggyá a Fradi a Real Madridot, Ronaldóstól és Raulostól. A Fradi szurkolói, Netanjahu iránti lelkesedésüktől vezetve, kipát tettek a fejükre, és a Tórát kezdték tanulmányozni. A Real elleni meccs alatt, amikor a harmadik gólját lőtte a Fradi, a zöldfehérek vezérszurkolója, egy kopasz, nagy testű legény, váratlanul így kiáltott fel: „Aki Jézussal találkozik, az a zsidósággal találkozik!"

Franciaországban az álom megvalósult, kicsit más formában. A franciák játszottak barátságos mérkőzést a németekkel. Ha valakinek fekete-fehér képernyős televíziója lett volna, akkor is könnyen megkülönböztethette volna a két csapatot. *Az egyik volt a fekete, a másik a fehér.* Mindenki fantáziájára bízom, melyik csapat volt melyik. Párizsban, a városháza előtti téren a legkülönbözőbb bőrszínű és származású franciák drukkoltak egy emberként a francia csapatnak. Így van minden meccsen. A fiúk, a nemzeti 11 minden francia számára szent dolog. 11, kék-fehér-piros nemzeti őrjöngésben és imádatban fürdő szent, történetesen mind a 11 bevándorló gyereke. Boldogan énekli nekik a lelátókon a közönség a himnuszt, azt, hol a rút ellenség ellen vérében gázolva menetelnek a hősök, még valamikor a XVIII. század végén. Nos, Bonaparte, Danton, Marat nem hasonlított se Wiltordra, se Henryre, de Zidane-ra se.

Közép-európai értelemben szegregációról beszélni Franciaországban súlyos ismerethiányra vall. Olyan országban, ahol a nemzeti tizenegy minden tagja színes bőrű, ahol a gyerekek által istenített sztárok egész sora természetes módon beszél afrikai vagy maghrebin származásáról, ott nem ugyanaz a rasszizmus fogalma, mint Közép-Európában. Chirac elnök november 17-én, amikor rendkívüli televíziós nyilatkozatban jelentette be a szükségállapot meghosszabbítását, „identitásválságról" beszélt. Az identitásválság nem most kezdődött, hanem XIX. században, amikor a franciák érdeklődése Afrika felé fordult. Hosszú történelmi folyamat: a franciák a nagyhatalmi vetélkedésben átengedték az európai terepet Németországnak, lemondtak arról, hogy közép- és kelet-európai befolyásra tegyenek szert. Franciaország Afrika felé fordult. Ez azt is jelenti, hogy a franciák úgy járnak Afrikába nyaralni, mint mi a Balatonra vagy Horvátországba, ismerik Afrika értékeit, és ismerik az ott élők értékeit. A francia átlagember számára a bőrszínek egyenlőségének elve sokkal természetesebb, mint egy közép-európai számára. Afrika fele ma is franciául beszél, vagyis a frankofón kultúrkör része. A frankofón irodalom elsősorban Afrikában születik, és a Karib-tenger szigetein, ahol színes bőrű írók szólalnak meg francia, illetve *francia-kréol* nyelven, a francia összehasonlító irodalmárok nem kis gyönyörűségére. Kanada, Svájc vagy Belgium csak ezek után jön a sorban.

Franciaországban ahhoz, hogy valaki integrálódjon a mindennapi életbe, nem kell feltétlenül franciának lennie. Az iskola (annak óvodai változata) hároméves kortól kötelező, a gyerek beíratásánál *semmilyen papírra nincs szükség,* állampolgárságot *nem kell igazolni,* származásra nem kíváncsi az igazgató, egyedül az a kérdés, a körzetben lakik-e a család. Ha igen, akkor az igazgató kötelessége felvenni a gyereket az iskolába, mert a gyereknek joga ván tanulni, ez egyben azt is jelenti, hogy minden állami kedvezményre, ingyenes iskolai tankönyvekre, füzetekre is joga van, kedvezményekkel vesz részt az iskolai étkeztetésben stb. A származási kérdést sokszor maguk a gyerekek vetik fel: Franciaországban ma *divat* bevándorló gyerekének lenni. Alsó tagozatos tanítók számolnak be arról az oktatásügyi minisztériumnak, hogy a gyerekek *irigylik* azokat, akik külföldi ősöket tudnak felmutatni. Az elmúlt évben egy olyan, az iskolában is használatos könyv

jelent meg, amelyik éppen erről a divatról szól, sok gyerek kutatja saját *nem francia* származását. Maga a belügyminiszter, Nicolas Sarkozy is számtalan esetben hangoztatja, hogy ő is bevándorló gyereke.

A francia „sovinizmus" tehát bonyolult kérdés. Hogy ki is a francia, arra választ adnak a francia nemzetet alkotó népek felsorolásakor. Történelmi tanulmányok során az iskolások megtudják, hogy a francia nemzet hányféle népből alakult ki. A X. századi kalandozó magyarokat is idesorolja a szakirodalom, ahogy ebből a korból a germánokat, az arabokat, a keltákat is. A francia nemzetalkotás nem áll meg a történelmi időknél: a XX. században a francia nemzetet alkotják a bevándorló spanyolok, portugálok és lengyelek is.

Közép-európai értelemben vett rasszizmus? Szegregáció? Franciaországban alkotmányos alaptétel, hogy *minden francia állampolgár francia*. Mivel ezt kimondja a francia alkotmány, nem mondhatjuk, hogy valaki arab, zsidó, vagy fekete-afrikai. Viszont azt sem mondhatjuk, hogy breton, baszk, korzikai. *Mindenki francia*. Ennek az alkotmányos alaptételnek a korzikaiak nem örülnek. És lehet azon vitatkozni, jó-e az, ha egy alkotmány kimondja, minden állampolgár egyben annak a nemzetnek is a tagja, amelyiknek az állampolgárságát a magáénak mondhatja. Egy olyan országban lehet erről vitatkozni, ahol nem minden magyar számít magyarnak, ahol közírók „magyarokról", „cigányokról", „zsidókról" beszélnek társadalmi feszültségeket elemezve. Azt gondolom, Franciaországban a szóhasználatot tekintve is minőségileg másról van szó.

Konkrét eset: Párizsban történt, magyar újságírókkal együtt ültem egy kisbuszban. Az egyik útkereszteződésnél megállt a kisbusz, a sofőrnek várnia kellett, mert a gyalogátkelőn egy fekete fiú ment át. Lassan ment. A lassúsága kínos volt, siettünk volna, erről persze ő nem tudhatott. A lassúsága és a mi idegességünk érezhető feszültséget eredményezett néhány pillanatra a kisbuszban, ami feszültség miatt a mellettem lévő ülésen egy vidéki lap főszerkesztőnője ösztönösen így kiáltott fel: *„Né' má' a feka gyerek hogy cammog!"*

Nem. Ez Franciaországban elképzelhetetlen. Itt más a szint. Ezért mondom, hogy Franciaországban közép-európai értelemben nincs rasszizmus.

Beszélni kell a szociális körülményekről.

Nem lenne jó, ha a gyújtogató fiatalokat éhező nyomorultaknak látnánk, akik betevő falatjaikért küzdenek, és szemük kopog az éhségtől.

Franciaországban – közép-európai értelemben – nincs szegénység. A francia szociális modell ezt nem teszi lehetővé. Létezhet olyan, aki oly mértékben illegálisan van jelen az országban, hogy kikerül mindenféle szociális intézmény látóköréből, ilyen előfordulhat. De a francia állampolgár, vagy aki tartózkodási engedéllyel van az ország területén, vagy ha nincs is tartózkodási engedélye, de van élettársa, akinek valamilyen francia papírja van, tehát aki valamilyen minimális dokumentummal meg tud jelenni valamilyen szociális elosztónál, biztos lehet abban, hogy élelmezése, ruházkodása meg lesz oldva. Nem csak állami intézmények, de alapítványok, egyházi és karitatív szervezetek gondoskodnak erről.

Franciaország, 2005 november. „Spontán" gyújtogatások

A francia lakhatási támogatás mindenkinek jár, aki Franciaországban él, *állampolgárságtól függetlenül*. Ez azt jelenti, hogy *mindenki* a jövedelmétől függően kap anyagi támogatást, ha rászorul. Mindezen kívül a munkanélküli, ha már hosszú ideje is van munka nélkül, akkor is kapja az úgynevezett RMI-t, vagyis a minimális jövedelmet, amiből meg tud élni, és ezt korlátlan ideig kaphatja. A gyújtogatások idején az egyik város polgármestere megpróbálta, hogy azoknak a családoknak, ahol elfogtak gyújtogató kiskorút, nem utalja ki a lakhatási támogatást és az egyéb önkormányzati segélyeket. Országos volt a felháborodás, pillanatok alatt kiderült, hogy a támogatást nem lehet megtagadni. Hajléktalanok és koldusok persze vannak Franciaországban, lehet látni néhányat, bár nem annyit, mint Budapesten. A rendszer nem működik tökéletesen. Mégis: Párizs külvárosaiban, illetve a vidéken nem a hajléktalanok gyújtogattak.

„Spontán módon" egyetlen éjszaka alatt 1400 autót, buszt, illetve jó néhány iskolát, óvodát, bölcsődét, templomot, polgármesteri hivatalt felgyújtani nem lehet, nem lehet „spontán módon" egyszerre 4-5 százan nekimenni a kivezényelt rohamrendőröknek, Molotov-koktélokat hajigálni, nem lehet „spontán módon" megrohamozni kerületi rendőrparancsnokságokat sem. Ezek az akciók szervezettséget feltételeznek. Ahogy szervezettek voltak azok az illegális Molotov-koktélüzemek is, amelyeket felfedezett a rendőrség. Ezekből az üzemekből szállították a muníciót a „spontán módon" gyújtogató fiataloknak. Az elmúlt hetek eseményei során megközelítően 10 000 autót, buszt, egyéb járművet gyújtottak fel, kiégett megszámlálhatatlanul sok üzlet, oktatási intézmény, középület. A kár hivatalos adatok szerint 250 millió euró, azaz 62 milliárd forint.

Az eseményeknek három halálos áldozata van, egy külvárosban élő férfi belehalt abba, hogy a szomszédjával a

parkoló autók sorsáról beszélgetett (egy csuklyás fiatalember odalépett hozzá, leütötte), a második esetben egy toronyház mellett valaki sétált, a fejére dobtak egy súlyzót, a harmadik esetben valaki kiszállt egy külvárosi részben az autójából, le akart valamit fényképezni, az ott lévő fiatalok odaléptek hozzá, és az autóban ülő család szeme láttára agyonrugdosták. Egy tolókocsis nőt, aki nem tudott időben leszállni a buszról, a gyújtogatók lelocsoltak benzinnel, a nő súlyos égési sérülésekkel ma is kórházban fekszik.

Hivatalos, a *Le Monde*-ban publikált adatok szerint ma Franciaország a világ jelentős terrorista *exportőre*. A titkosszolgálatok név szerint ismernek 22 olyan francia állampolgárt, akik Irakba utaztak harcolni az amerikaiak és az azokkal kollaboráló arabok ellen. Heten meghaltak két öngyilkos merényletsorozatban, 13 állampolgárnak a sorsa ismeretlen, kettőt pedig iraki börtönben őriznek. Az Irakba utazott franciák kivétel nélkül fiatalok, ahogy általában egészen fiatal gyerekek voltak a gyújtogatók is. A titkosszolgálati jelentések arról is beszámolnak, hogy ezeknek a franciáknak a lakóhelyük többnyire Párizs külvárosa, illetve Lyon környéke. Érdekesség, hogy a francia dzsihádharcosok „összekötő tisztje", aki Szíriában, Damaszkuszban fogadta a kiutazókat, és látta el őket pénzzel, élelemmel, és irányította őket tovább Irak felé, a főváros, Párizs XIX. kerületéből származó 14 éves fiú volt.

Nem feltétlenül az Al-Kaida áll a gyújtogatók mögött. Legalábbis közvetlenül nem. Ahogy az Al-Kaidának, úgy a gyújtogatóknak is megvan a társadalmi hátterük. Ha valaki Aulnay-sous-Bois-ban bemegy egy középiskolai vécébe, nem csak ártatlan feliratokkal találkozik a vécéajtón. Itt nem az van felírva, hogy „Hajrá Fradi!", hanem az, hogy „Előre, Al-Kaida! Halál az amerikaiakra!". És ugyanezeket a feliratokat megtalálhatjuk egy lyoni vagy lille-i egyetem mellékhelyiségében is.

Aulnay-sous-Bois-ban nem kellemes végigmenni az utcán. Ha fehér a bőröd, és csoportosan álldogáló maghrebin vagy fekete-afrikai fiatalok mellett mész él, lehet, hogy *beszólnak* neked. Ha nem tökéletes a kiejtésed, ne is próbálj meg válaszolni. Ha magyar az anyanyelved, jobb, ha hallgatsz, ki tudja miért, de a hanglejtésedből arra következtetnek majd, hogy amerikai vagy angol vagy.

„Itt nőttem fel, a külvárosban, a telepen. Panelban, ahogy mindenki. A szüleim algériaiak, én már itt születtem. *Kabyle* vagyok, vagyis arab. Igazából kabyle, ami *nem arab*. Van egy kultúra, ami az enyém, és ami semmiképpen sem azonos az amerikai-európai kultúrával, ahol csak a pénz számít, a fogyasztás, a reklámok" – mondja Rachid, 32 éves, Aulnay-sous-Bois-ban tanít egy középiskolában. Elmondja azt is, hogy sok tanítványa az iraki háborút személyes ügynek fogja fel. „Nem kell toborozni senkit. Ha leülsz velük beszélgetni, kiderül, minden magára valamit is adó tizenöt éves arról ábrándozik, hogy harcolni fog az amerikai »hódítók« ellen. Szinte sikk ez, divat. A lányok egyik srácot sem veszik komolyan, aki nem beszél ilyesmiről" – magyarázza. Majd elmondja, egyes középiskolákban már az is probléma, hogy a történelem-, illetve irodalomoktatás túlzottan is az európai, pontosabban zsidó-keresztény kultúrkörre épít: „Sok diák kiköveteli magának, hogy beszéljünk a Koránról, illetve az arab országok történelméről. Már a rómaiak közel-keleti terjeszkedését, vagy Karthágó elpusztítását is sokan negatívan élik meg."

Franciaország látványosan fordult szembe az Egyesült Államok iraki politikájával. Mindezt nem csak a hagyományos arabbarát politika miatt tette, nem csak amiatt, mert sok évtizede ez az egyetlen európai ország, amelyik nagyon intenzív kapcsolatokat ápol az arab országok szinte mindegyikével, hanem azért is, mert belpolitikai okok miatt sem cselekedhetett másként. A francia közvélemény háborúellenességében óriási szerepe van annak az egyszerű ténynek, hogy sokan, akár „őshonos", akár „bevándorló" franciáról van szó, ezer szállal kötődnek a maghrebin vagy afrikai országokhoz, családi hagyományban, élményben, kultúrában.

Mindez következményekkel jár. Az európai országok közül ma Franciaország az egyik legnagyobb bázisa a terrorizmusnak. Mint arról Sarkozy beszámolt a sajtó képviselőinek, a terrorista csoportok a technikai, infrastrukturális fejlettséget, és a nagy számú muzulmán kisebbség jelenlétét felhasználva épp Franciaországban tudnak kényelmesen működni, anyagi és személyi utánpótlásukat biztosítani. A 22 ismert Irakban harcoló francia dzsihádharcos mellett csak az utóbbi hetek razziái során még 14 olyan kiképzett terroristát fogtak el a különleges osztagok, akikről bizonyítékaik vannak, hogy iraki „bevetés" előtt álltak. Franciaország jó terep a kiképzéshez, itt az internetet nem ellenőrzik, mint sok arab országban, és a közvélemény arabbarát. Ugyanakkor ma már ez viszonzatlan barátság: a franciaországi muzulmánok sokezer vallási vezetőjének, imámjának egyharmada egy szót sem tud franciául, az istentiszteletet arab nyelven tartják, és ezek egy része kifejezetten ellenséges az európai kultúrával, az európai országokkal, így Franciaországgal szemben is.

Nem közép-európai értelemben, de vannak rasszista indulatok Franciaországban is. A normális életet élni akaró polgárokkal szembeni rasszizmus volt jelen a gyújtogatások alkalmával. Rasszizmus nem csak „fehérek" részéről nyilvánulhat meg, erős és gerjesztett rasszizmus van jelen egyes maghrebin és fekete-afrikai csoportok részéről. Nem véletlen, hogy a lengyel származású filozófus, Alain Finkielkraut is „gigantikus köztársaság-ellenes pogromról" beszélt a gyújtogatások kapcsán a *Le Figaró*ban. Szerinte aránytévesztés, hogy ahelyett, hogy a felgyújtott iskolák botrányától lennénk felháborodva, a gyújtogatók reménytelenségéről beszél mindenki. A gyűlölködő szavak értelmezése felhívás újabb vandál akciókra. Itt az ideje, hogy az eseményeket szó szerint értelmezzük, mondja Finkielkraut, majd hozzáteszi: „A rendbontók nem követelnek több iskolát, bölcsődét, tornatermet, autóbuszt: felgyújtanak mindent. Nekiesnek minden intézménynek, amely közéjük és vágyuk tárgya közé áll. A távirányítás gyermekei. Mindent azonnal akarnak." Szerinte a „humanizmus szíve többé nem az iskolákért, hanem a gyújtogatókért dobog".

Igen, jelen van a rasszizmus. Egyetlen példa erre. Lille-ben történt, a metrón. Lille-ben automata, tehát vezető nélküli metró közlekedik, ami azt jelenti, hogy a szerelvénybe való beszálláshoz automatikusan nyitódó dupla ajtón kell belépni: a peronon ugyanúgy ajtó van,

ahogy a metrószerelvényen. Utazunk, az utasok leszálláshoz készülődnek. Egy öt év körüli kisfiú és a moszlim kendőbe burkolt édesanyja is ezt teszi, kicsit meglepő, hogy külön akarnak leszállni, a kisfiú az egyik ajtónál, az anyuka a másik ajtónál. Amikor kiszáll a kisfiú, megáll a peronon. Bent, a metrókocsiban, az ajtónál áll egy szőke, „európai típusú" nő, természetes szőke, nem festett. A metró áll, de tudni lehet, hogy hamarosan csukódik az ajtó. Közvetlenül a jelzés előtt a kisfiú a peronról beszól a szőke nőnek: „Madame!" A nő reflexszerűen felnéz, ekkor a kisfiú szembeköpi a nőt. Ügyes köpés, látványos is, mennyiségileg sem kevés. Ebben a pillanatban megszólal a jelzés, az ajtók becsukódnak, a metró elindul. A nő megszégyenülten törölgeti magáról a kisfiú köpését. Még látni lehet, hogy az anyuka és a fia a peronon nevetnek a szőke nőn. A metróban ezt mindenki annak vette, ami volt: rasszista akciónak.

Az ilyen jellegű attrocitások gyakoriak Franciaországban. Ha nincs meg az integrációra való készség, ha a szembenállást még vallási vezetők is támogatják, akkor a helyzet majdnem reménytelen.

Franciaországban, ahogy minden európai országban, büntetendő a poligámia. Ma mintegy 30 ezer olyan család él itt, ahol feleségből minimum kettő van, esetenként három vagy négy vagy ennél is több. A francia integrációs politika nem büntet, hanem értelmez, és segíteni próbál. A feleségeknek nem jár tartózkodási engedély, de jár az egészségbiztosítás, járnak a segélyek, a lakhatási támogatás stb. Ott, ahol négy feleség van, ez akár 16 gyereket is jelent, súlyos teher az önkormányzatoknak. Van város Párizs környékén (Mureaux), ahol a polgármester úgy próbálja a lehetetlen helyzetet megoldani, hogy minden feleséget külön családnak értelmez, mindegyiknek külön lakást ad, amit persze a többnejű férjek nem akarnak elfogadni, hiszen így a befolyásuk csökkenhet. A Le Figaróban megjelent cikk szerint a polgármester győzelemként éli meg, ha egy-egy családot rá tud beszélni, hogy valamelyik feleség „váljon el" a férjtől, költözzön önálló lakásba, és így megszűnjön az a lehetetlen helyzet, hogy húszan laknak egy helyen.

A többnejűségen kívül az oktatásügynek is súlyos problémákkal kell szembenéznie. Nem csak az, hogy az iskolai kantinban ebédelő gyerekek moszlim szülei sajátos étrendet követelnek az iskolák vezetésétől, ez esetleg még pénzzel megoldható, hanem az is, hogy magát a tananyagot is változtatni kellene ahhoz, hogy azt a maghrebin családok elfogadják, márpedig egy ország oktatási irányelveit nem mindig könnyű összhangba hozni egészen más kultúrából érkezők elképzeléseivel. Tény, hogy a zsidó-keresztény kultúrkör van alapvetően jelen a francia oktatásban is, hasonlóan az európai országok oktatási kultúrájával. Magyarországon ebbe nem is gondolunk bele, mi magunk se hisszük el, hogy lehetne mást is oktatni, tudásunk idáig terjed. A franciák igyekeznek lépést tartani: Afrika és hagyományai, az afrikai arab és fekete mondavilág máris jelen van, így próbálnak az érzékenységekre odafigyelni.

Franciaország nem integrál, hanem *integrálódik*. Próbálja befogadni azt a sokszínű világot, amelyik évtizedek óta valóság Franciaországban. Persze, emberellenes bűntetteket nem fogadhat el: ma, *az Amnesty International jelentése szerint Franciaország az egyetlen európai ország, amelyikben illegálisan, de létezik a „kimetszés"*, vagyis a női körülmetélés, mint muzulmán vallási szertartás. A 12-13 éves lányok csiklóját vágják ki egy rítus keretében, hogy a lány „tiszta" maradjon. A kimetszés súlyosan veszélyes rítus, akár halálos is lehet. Majdnem minden évben van ennek a rítusnak egy-egy ártatlan áldozata.

„Ezeket a fiúkat sokan úgy nevelik, hogy miközben itt élnek, ne fogadják el a francia kultúrát, csak a sajátjukat" – mondja Aulnay-sous-Bois-ban Rachid, fiatal tanár ismerősöm. „Háború van, úgy érzik, ebben a háborúban részt kell venniük. Higgye el, a Molotov-koktél elhajítása csak beavatási rítus ezeknek a srácoknak. Készülődés egy nagyobb, komolyabb feladatra."

Franciaország válságban van. A konzervatív és liberális jobboldal, élén Villepin miniszterelnökkel, Sarkozyvel és Francois Bayrou-val, a liberális UDF vezetőjével, Európa felé próbál nyitni, a baloldal pedig antikapitalista indulattól vezérelve bezárkózik, a szociális „vívmányok" minden áron való megőrzéséről beszél. A gyújtogatók Európa-ellenességébe sok antikapitalista indulat vegyül. Maga a szó, *kapitalizmus*, felmérések szerint a franciák többsége számára negatív kicsengésű, a *privatizáció* egyenesen szitokszónak minősül. Ugyanakkor pedig vannak olyan városok ma is, ahol sötétedés után már nem mer egy átlagember az utcára menni.

Chirac identitásválságról beszélt. Mit értett ez alatt? Azt, hogy újból és újból felvetődik, európainak tartják-e még magukat a franciák, valamint azt is, hogy sokan magát az európai polgári demokráciát és a piacgazdaságot kérdőjelezik meg. Egy marokkói származású francia ismerősöm azért szavazott az európai alkotmány ellen, májusban, mert szerinte az Európai Uniót a Maghreb-országokkal kellett volna bővíteni, nem a közép-európaiakkal. Ez is az identitásválság része.

Jean-Louis Bruguiere, a párizsi bíróság terrorista ügyekkel foglalkozó osztályának főbírája októberben nyilatkozta azt a sajtónak, hogy „jönnek a gyermekkorú terroristák, öngyilkos merénylők". Nyilatkozatát elfogott terroristák vallomásaira alapozta. Novemberben jöttek a gyermekkorú gyújtogatók.

Amikor ezeket a sorokat írtam, emberjogi aktivisták a Párizs környéki Seine-Saint-Denis megye Neuilly-sur-Marne városában egy Chahrazad nevű lány miatt tüntettek. A város „érzékeny", vagyis bevándorlók lakta résznek számít, voltak is felgyújtott autók itt is szép számmal. A 18 éves muzulmán lány nem akarta alávetni magát a szigorú elvárásoknak, többször visszautasította egyik ismerőse lánykérését. November 13-án, amikor még javában zajlottak az események, *valaki* nem a szomszédja autóját, hanem magát ezt a lányt öntötte le benzinnel, és gyújtotta fel. A lány 60 százalékban szenvedett égési sérüléseket, jelenleg kómában van. Az emberjogi szervezetek, köztük a *„Nem kurvák és nem is rabszolgák"* elnevezésű nővédelmi egyesület pontosan tudja, miért vonulnak Chahrazad védelmében, miért tiltakoznak a gyújtogatók és azok kultúrája ellen, mit is jelentene ez a kultúra az olyan fiatal lányok számára, mint Chahrazad, aki teljes jogú francia nőként szerette volna élni az életét. Talán nem tévedek, amikor azt mondom, hogy gyújtogatás és gyújtogatás között megvan az összefüggés.

HELLER ÁGNES

Néhány gondolat a holokaussztraumáról

A „trauma" fogalma a baleseti sebészet köréből került a pszichológiai szótárba, elsősorban Freud, majd Lacan jóvoltából, akik számos neurotikus szimptóma együttest visszavezettek egy korábbi és lényegében gyógyíthatatlan, bár kezelhető, lelki megrázkódtatásra. Ez a lelki megrázkódtatás maga a trauma, míg a szimptóma együttesek ennek a traumának utólagos megnyilvánulási formái. Traumatikus egy élmény akkor, mikor az egyén pszichéje olyan külső, erőszakos, az embert létében fenyegető behatásnak van kitéve, mellyel szemben abszolút tehetetlen, mert nem is érti, fel sem fogja, s mert a fenyegető hatalom betör a személyiség védekező reakciói mögé. Azt a hasonlatot is gyakorta ismétlik, hogy a trauma olyan szélsőségesen fenyegető élmény, mely, mint egy puskagolyó, sebet ejt a karakteren, de ezt a golyót többé nem lehet eltávolítani. Tipikus traumaként szokták tárgyalni az állandóan megvert kisgyermek kiszolgáltatottságát, a gyermek szexuális kizsákmányolását, a nemi erőszakot, ahogy bizonyos körülmények között a frontszolgálatos katona megrázkódtatását is. Ezek mind úgynevezett egyéni traumák, mivel individuumok szenvedik el, s a késleltetett szimptómák is az individuumoknál jelentkeznek. Jellemző az individuális traumára, hogy elfojtással jár, hogy a sérült személy nem is tud emlékezni rá, és, még ha valamire emlékszik is, nem tud beszélni róla, többek között már azért sem, mert a tehetetlenség, a vereség szégyenletes és/vagy bűntudattal párosul.

Az egyéni traumától meg szokták különböztetni az úgynevezett strukturális traumát és a kollektív traumát.

Strukturális az a trauma, melyen többé-kevésbé a homo sapiens minden egyede megszenved. Freud szerint például a születés traumatikus, s vannak, akik Ádám és Éva paradicsomkertből való kiűzését az eredendő trauma (eredendő bűn) szimbolikus értelmezéseként fogják fel. Erről itt nem fog szó esni.

Szó fog esni azonban a kollektív traumáról. Egy egész közösség vagy nép életének olyan megrázkódtatásáról van szó, mely magán viseli az egyéni trauma számos jellemvonását. Egy külső erővel szembeni tehetetlenségről van szó, mely sebet ejt a kollektív pszichén, mivel pusztulással fenyeget és megszakítja a kollektív történet folyamatosságát. Ilyen kollektív traumája a zsidóságnak a Templom pusztulása, amire minden Áv hó kilencedikén emlékezünk. Nos, ez a kollektív trauma egyéni traumája volt mindazoknak, akik átélték a Templom pusztulását, továbbá azok közvetlen utódainak. De majdnem kétezer esztendő óta ez a kollektív trauma nem jár egyéni traumával. Ezzel aztán szimbolikus alakot ölt. Történészeink tudják, hogy a júdeai zsidóság sorsa nem pecsételődött meg a Templom elpusztulásával, hogy volt lehetőség azt újra felépíteni, hogy a történetre a Bar Kochba-felkelés nyomta rá a pecsétet. De mindezt a száz évig húzódó történetet Áv hó kilencedike szimbolizálja

Szemben az egyéni traumával, a kollektív trauma következménye nem a némaság, hanem a beszéd. Pontosabban a történet, az elbeszélés teszi a kollektív traumát traumává. Nem tartom nagyon plauzibilisnek Freudnak a Mózes könyvben kifejtett gondolatát a kollektív trauma elfojtásáról, majd az elfojtott visszatéréséről, igaz, hogy ő is feltételezett valamiféle narratív folyamatosságot, legalábbis a leviták körében.

Az a trauma, amiről most beszélni szeretnék, a holokaussztrauma ma még individuális trauma is, és kollektív trauma is egyszerre. Individuális trauma és kollektív trauma azoknál a túlélőknél, akik most még életben vannak, de individuális és kollektív trauma közvetlen utódaiknál is. Hamarosan azonban megszűnik individuális trauma lenni és teljesen kollektív traumává alakul.

Elöljáróban bevallom, hogy nem szívesen használom a holokauszt kifejezést, inkább a Soáról vagy Auschwitzról beszélnék, de mivel a traumairodalom holokaussztraumáról beszél, én is ezt a kifejezést fogom használni.

*

Az egyéni és kollektív holokaussztrauma a mi korunkban nem független egymástól A túlélők éppen egyéni lelki sebeik miatt, hosszú ideig nem tudtak saját traumájukról beszélni. Mikor már beszélni tudtak róla, akkor jött létre a beszéden keresztül a kollektív trauma, azaz a holokausztelbeszélés, a holokauszt mint szimbólum, mint a

Előadás a Soá mozaikok című konferencián április 22-én. A konferenciát a Párbeszéd a Toleranciáért Program, a KÚT Alapítvány és a Szociális Innováció Alapítvány szervezte.

zsidóság közös traumája, azoké, akik átélték, vagy akiknek szülei átélték. És azoké, akik nem élték át, s akiknek a szülei sem élték át. Persze kölcsönhatásról is van szó. Mihelyt kialakul a kollektív trauma elbeszélés, az individuális trauma is lassan elbeszélhetővé válik, mert bár a kollektív elbeszélés nem csökkenti a bűntudatot, de megszünteti a szégyent.

A következőkben csak az egyéni holokaussztraumáról fogok beszélni. Mindenekelőtt a túlélők traumájáról, továbbá azok közvetlen utódainak átörökölt traumájáról, azok neurotikus szimptómáiról. Elsősorban a be nem gyógyuló sebekről, melyeket a teljes kiszolgáltatottság, az állandó életveszély, a tehetetlenség elviselhetetlen nyomása, a történések érthetetlensége és felfoghatatlansága ütött a pszichén. Azokról a sebekről, melyek nem a traumatikus tapasztalat idején, hanem később jelentkeztek. *„Nachtraeglich"* – mondja Freud.

Persze a trauma tipikus tünetei nem jelentkeznek mindenkinél, nem mindenkinél ugyanabban a szimptómarendszerben vagy ugyanolyan erővel. Ez mindenfajta trauma esetében egyaránt igaz. A holokaussztrauma esetére is vonatkozik, hogy többnyire számit, hogy mennyi ideig volt a traumatizált egyed egy traumatikus helyzetnek alávetve, s hogy milyen volt maga a helyzet. Feltételezhető, hogy viszonylag egyenlő ellenálló erejű karakterek esetében Auschwitz erősebben traumatizál, mint a gettó. De itt is kiderülhetnek furcsa dolgok. Alapjában megbízható empirikus vizsgálatok (Baron, Reznikoff, Glenwick) például arra az eredményre jutottak, hogy a hamis papírokkal bujkálók traumája erősebb volt, mint az ugyanannyi időt koncentrációs táborokban élőké. Talán nem is olyan meglepő az eredmény, ha azt vesszük figyelembe, hogy egy idegen identitással való kényszerű azonosulás nagyobb identitásvesztéssel jár, mint egy számmal való megjelöltség, továbbá, hogy mit tesz az emberrel a teljes izoláltság, a lelki magánzárka egy idegen környezetben, melyben egyedül ő a veszélyeztetett.

Minden traumatikus tapasztalatot egy idő múlva traumaneurózis követ. De a traumaneurózis szindrómája a traumát szenvedett szubjektum életkoráról is függ. Különböző csoportosításokkal találkozunk. Judith Herman például klinikai tapasztalatok alapján, a traumán keresztülment individuumokat 13 év alattiakra és felettiekre osztja. Nathan Kellermann, aki a holokaussztraumára koncentrál, Izraelben végzett interjúk alapján három korcsoportot különböztet meg: 6 év alatt, 6-13 év között, 13 év felett. Hogy a kamaszkor korhatár, abban mindenki megegyezik.

Ha valaki nem érzi, nem tudja magát zsidónak, vagy zsidósága semmit, illetve nem sokat jelent számára, akkor ez a mind a morális, mind pedig az intellektuális karakter reakcióját kiváltó identitásprobléma fokozza a traumatizálódást.

Hadd tegyem mindehhez hozzá saját elképzelésemet, mely egyrészt alátámasztja a fenti csoportosítást, másrészt némi lehetőséget ad az ezeken belüli nagy eltérésekre való betekintésre.

Szerintem az emberi karakternek három rétege van: a pszichikai karakter, a morális karakter és az intellektuális karakter.

A pszichikai karakter kialakulása – az egyed genetikai adottságai alapján – a születéssel kezdődik és körülbelül 13 éves korban fejeződik be. Ezért változik a trauma, s ezen belül a holokaussztrauma tünetegyüttese abban az esetben, ha a traumán átesett ember kamasz vagy túl van a kamaszkoron. A kamaszkor előtti psziché kialakulásába is beleépül a trauma, míg a kamaszkor után, mikor a pszichikai karakter kialakulása már befejezett, erre nincsen mód, itt a trauma „csak" gyógyíthatatlan sebet ejt a már kialakult pszichén. Ezt a különbséget azonban elasztikussá teszi mind a morális, mind az intellektuális karakter.

A morális karakter a beszéddel együtt kezd kialakulni s körülbelül húszas éveinkben fejeződik be. Intellektuális karakterünk kialakulása is a beszédkészséggel kezdődik, de nem mindenkinél fejeződik be a húszas évekkel, hanem elnyúlhat egészen életünk végéig. Ha a nagy megtérési történeteket vesszük szemügyre, azonnal látni fogjuk, hogy a kamaszkor utáni megtérések esetében a pszichikai karakter azonos marad. Gondoljuk Saulus-Paulusra, vagy saját korunknál maradva, Lukács Györgyre.

A tipikustól való személyes eltéréseket tehát nem csak a traumatikus kiszolgáltatottság természete, ereje és tartalma módosítja, hanem a morális és intellektuális karakter természete és kialakulásának foka is. Van, amikor egy 13 éves intellektuális személyisége majdnem készen áll, van, amikor nem. Ugyanez vonatkozik a morális karakterre. S persze mind a morál mind az intellektus tartalma is egészen különböző lehet.

Hadd soroljam fel most a tünetegyütteseket.

Azoknál, akik a pszichikai karakter végleges kialakulása előtt lettek traumatizálva, a tipikus tünetek a következők. Memória-kihagyás, egyes értelmezések szerint a folyamatos önéletrajzi elbeszélés megszakadása, fehér foltok kialakulása. Erős érzések, vagy inkább vágyak és indulatok az azokat kiváltó, vagy azokhoz tartozó emléknyomok nélkül, többek között érthetetlen és értelmezhetetlen dührohamok. Irracionális félelem, illetve aggódás. A személyiség megsokszorozódása, nem pszichiátriai jellegű skizofrén tünetek (multiple personality syndrome). Kiszolgáltatottságérzés. A személyiség igazolásának és önigazolásának kielégíthetetlen szükséglete munkában, ahogy a szexualitás terén is. Vágy a megváltóra vagy megváltásra (különösen a nők esetében). Álmatlanság. Ok nélküli fájdalmak, mint fejfájás, hasfájás. Félelem a magányosságtól, egyedülléttől, halálfélelem. Harag a világra.

Azoknál, akik a pszichikai karakter végleges kialakulása után lettek traumatizálva, a túlélő tipikus tünetei a következő. Tiszta emlékek, folyamatos elbeszélés a hozzájuk tartozó érzelmek vagy indulatok nélkül (apatikus emlékezés). Ismétlési kényszer. Bűntudat. Zavart viszony a világhoz, a másik emberhez, Is-

SPINOZA HÁZ

VII. Dob u. 15.

Májusi program

7. vasárnap 20:00
Fiala *Hónapértékelés*

8. hétfő 19:00
Kuplékirály *Avagy: Vencel, mikor veendsz el*

9. kedd 19:00
Bíró Eszter

10. szerda 13:00
Déli koncert

11. csütörtök 19:00
Heller Ágnes *Nos, mi újság a választások után?*

12. péntek 19:00
Tényleg szeretsz? Kováts Kriszta

13. szombat 19:00
Női zenekar Pozsonyból

14. vasárnap 15:00
Tényleg szeretsz? Kováts Kriszta

14. vasárnap 19:00
Hacsak és Sejó Kabaré szünet nélkül

17. szerda 13:00
Déli koncert Frank Sinatra örökzöldek

18. csütörtök 19:00
Brontëk Lápi idill két napban

19. péntek 19:00
Egy kis bécsi kurva emlékezései

20. szombat 19:00
The Sirens koncert

22. hétfő 19:00
Bächer-est: Tavaszi egyveleg

23. kedd 19:00
Moulin Rouge

24. szerda 19:00
Popper Péter-est

25. csütörtök 19:00
Nizsinszkij utolsó tánca

26. péntek 19:00
Nizsinszkij utolsó tánca

29. hétfő 19:00
Kaján Tibor *Auth Magda Aut(h)nómia sorozata*

tenhez. Bizalmatlanság, gyanakvás, zárkózottság, a kitárulkozásra való képtelenség. Félelem attól, hogy a dolgokat nevükön nevezzük, hogy beszéljünk róluk vagy elbeszéljük őket (ez nem csak a traumatikus emlékekre vonatkozik, ahogy az ismétlési kényszer sem). Depresszióra, öngyilkosságra való hajlam.

Reprezentatív, hogy a bűntudat, ismétlési kényszer, apatikus emlékezés és az öngyilkosságra való hajlam teljesen hiányzik azoknak a túlélőknek a tipikus tünetegyütteséből, akik kamaszkoruk előtt traumatizálódtak, míg a személyiség-megsokszorozódás szindrómája, az emlékezetkihagyás, továbbá az én állandó szükséglete saját megerősítésére szexualitás terén is, végül pedig az irracionális dühkitörések teljesen hiányoznak a kamaszkor utáni tünetegyüttesből. Persze a 13 esztendő csak egy átlagos határ. Vannak, akiknél mindkét csoport egyes tüneteivel találkozunk. Szomatikus tünetek pedig mindkét csoportban jelentkeznek.

Személyes tapasztalataimmal is tudnám a felsorolt tünetegyüttesesek és a korosztályok a kapcsolatát igazolni, de jobb, ha az irodalomhoz fordulok. Nem azért, mert megbízhatóbb, hanem mert közismert és ellenőrizhető.

*

A magyar holokausztrauma legnagyobb krónikása Kertész Imre. Az ő könyveiben azonban leginkább a kamaszkorban átélt trauma tüneteinek viviszekciójával találkozunk. Bár a *Felszámolás* című regényének hőse, B., a regény szerint Auschwitzban született, az író diagnosztizálta trauma tünetek többnyire, bár nem kizárólagosan, a kamaszkorban átélt trauma tipikus tünetei. Az írói szabadság minden tiszteletével együtt ezért ezt a könyvet is a második csoport kapcsán fogom elemezni.

Aki a gyermekkorban átélt trauma tipikus vonásainak irodalmi megformálására kíváncsi, annak mindenekelőtt Jerzy Kosinski *A festett madár* című könyvét ajánlom. Főleg azért, mert ez a regény az egyesek szerint legtraumatikusabb helyzetet göngyölíti fel. Egy kisfiúról van szó, aki nem tudja, kicsoda, azaz elfelejti, hogy kicsoda; aki névtelenül és hontalanul mindenki kényére-kedvére ki van szolgáltatva, akitől egy szelet kenyeret vagy egy vackot, azaz túlélést remélhet. Számos lengyel kritikus felháborodással utasította el a regényt, mivel a „lengyelek nem ilyenek". A könyv valóban tele van rémtörténetekkel. Ezek nem a lágerek rémtörténetei, hanem a közönséges emberek mindennapjainak rémtörténetei, s ha akarják, nem „realisták". De nem feledhetjük el azt, amit a traumatizált kisgyermek emlékezetéről tudunk. Az érzelmek, indulatok, szenvedések pontosan bele vannak vésve a lélekbe, ott az elmérgesedett seb, miközben a történetek, a szereplők maguk homályosak, vagy kihagyásokkal rögzítődnek. Kosinski úgy ábrázolja a folytonosan menekülő gyermek világát, ahogyan azt átélte. Arra emlékezik, amit átélt, arra, ahogy átélte. S ez autentikus emlékezés.

Mint mondtam, a kamaszkor alatt és után traumatizált szubjektum tünetegyüttesét Kertész Imre néhány írásán keresztül fogom röviden szemléltetni. Hozzá kell azonban tennem, hogy a különben egyre szaporodó és gyakran igen felületes holokausztirodalomból kiemelkedő stilizált önéletrajzi beszámolók legőszintébbjei és leghitelesebbjei olyan emberektől származnak, akik 13 éves korukban vagy utána voltak Auschwitzban és egyéb koncentrációs táborokban. Közülük szerintem a leghitelesebbeknek Primo Levy, Jean Améry és Tadeusz Borowski írásai tekinthetők. Nos, mind a hárman depressziósak voltak, elveszették bizalmukat az emberben, szenvedtek a túlélő-bűntudattól, végül mind a hárman öngyilkosok lettek. Szerencsénkre, Kertész Imre itt maradt közöttünk. Talán, többek között, a „Tanító Úr" miatt, akinek a történetét a Kaddisban elbeszéli, vagy éppenséggel a „Tanító Úr" kedvéért. Vannak „Tanító Urak", vannak jó emberek, nem tudjuk miért, de miattuk érdemes életben maradni. De Kertész Auschwitzot megjárt főhőse (a *Kaddis* elbeszélője és a *Felszámolás* B.-je) mégis Améryhez, Borowskihoz, Levyhez hasonlóan- öngyilkossággal végzi.

A *Kaddis*ban egy olyan ember önvallomását olvassuk, aki egész életét a munkába öli. „Ha nem dolgoznék, ki

tudja, lennék-e" – mondja. A magányt, elszigeteltséget, száműzetést elszenvedi, ugyanakkor keresi. Érzelmileg impotens. „Mert fél, hogy bennem nincsen szeretet." De vállalja ezt a „nincset". Mikor lefekszik egy nővel, kiköti, hogy „a szerelem szónak közöttük nem szabad elhangoznia". Elfogadja, amitől fél: „Az érzelmi elmeszesedéstől nem félni kell, hanem elfogadni."

A Kaddis elbeszélőjének viszonya saját zsidóságához szervesen beleépül magába a traumába. Ugyanis, ha valaki nem érzi, nem tudja magát zsidónak, vagy zsidósága semmit, illetve nem sokat jelent a számára, akkor ez a mind a morális, mind pedig az intellektuális karakter reakcióját kiváltó identitás-probléma fokozza a traumatizálódást.

A *„nem tudom, miért éppen mi"* kérdését az ő esetében felülírja a *„nem tudom, hogy mi, vagy ki az a bizonyos mi"* kérdése. A traumaneurózis a Kaddis elbeszélője esetében a zsidóság vállalásához vezet, bár ő nem tudja, hogy miért, hogy milyen alapon azonosul a zsidósággal. Egyszer azt mondja, hogy „zsidónak születni általában halálbüntetéssel jár", másszor, hogy „ettől az átoktól nem lehet szabadulni". Megint máshol, hogy a zsidóság „mint rejtett gyalázat tapad a nevemhez", a zsidóság olyan, hogy „naponta azt iszapba nyomják az arcodat". Az elbeszélő zsidósága „tudva tudatlan", s ezt ő a skizofrénia szindrómájaként írja le. S íme a végkövetkeztetés: „Auschwitzból pedig nem lehet kigyógyulni."

A *Felszámolás* című Kertész regényben B. egy barátja, a keresztény Keserű, beszél a már halott, öngyilkos B.-ről. Itt már egy másfajta traumával is találkozunk, az úgynevezett másodlagos vagy közvetett traumával. Azzal a jelenséggel, mikor a túlélő a maga traumájával traumatizálja környezetét. Többnyire házastársát, de főleg gyermekeit. B. esetében az utóbbitól nem eshet szó, mivel traumájához hozzátartozik, hogy radikális „nemet" mond már arra a gondolatra is, hogy gyermeket nemzzen erre a világra.

A másodlagos holokausztrauma direkt és indirekt befolyásra jelentkezhet. Direkt a hatás, ha a túlélő szülő állandóan a holokauszt történeteit, saját szenvedéstörténeteit ismétli, s ugyanakkor érzéketlensége, érzelemszegénysége, vagy állandó irracionális dührohamai számára, melyektől ő is igen szenved, abszolút megértést és feloldozást igényel. Indirekt a trauma hatása, ha a traumatizált túlélő eltitkolja gyermekei előtt a traumát, azt is, hogy zsidó s hogy ők is azok, ugyanakkor mégis a holokausztrauma szimptómái jellemzik gyermekeihez való viszonyában. Ez utóbbi a veszélyesebb hatású, mert megakadályozza, hogy a gyermek intellektuális és morális karaktere segítségével feldolgozza a múltat, továbbá hogy valamennyire megértse szülei lelki sérüléseit.

De, mint mondtam, Kertész regényalakjának, B.-nek nincs gyermeke, így Kertész a másodlagos traumát a történetesen nem zsidó közeli barát figuráján és volt felesége (a szintén zsidó, és szülei traumájától már egyszer traumatizált) figuráján keresztül ábrázolja. B. barátja – Keserű szerint – „hideg, mint egy jégcsap", s mégis vagy talán éppen ezért mindenki, aki közel áll hozzá, ki lesz neki szolgáltatva. Feleségének, Juditnak naponta meg kellett küzdenie az ép elméért, míg „ha nehezen is, de felismertem, hogy Auschwitz az én vőlegényem". S barátja öngyilkossága után már Keserű az, aki a másodlagos trauma szimptómáit mutatva az „úgynevezett valóságról" beszél, s egy Hamlet-parafrázissal így vall magáról: „vagyok vagy nem vagyok", s aki majdnem ellenállhatatlan vágyat érez arra, hogy az ablaka előtt elvonuló rongyos hontalanok sorába álljon, tehát, hogy kívül helyezkedjen a normalitás világán.

Szemben a túlélő individuális traumájával, a kollektív holokausztrauma, az emlékezésben és elbeszélésben él. Hosszabb távlatban nincs hatása a pszichikai karakterre. Viszont nagy hatása van és lehet a morális és intellektuális karakterre. Aki a holokausztot mindig újra elbeszéli, nem hideg, mint a jégcsap, nincsenek irracionális dühkitörései, de még bűntudata sincsen. Nem skizofrén és nem is szenved az ismétlési kényszer neurózisában. Érzi azt, amit elbeszél, és el tudja mondani azt, amit érez. Gondolkodik és ítél: haraggal és részrehajlással, de megértéssel és bosszúvágy nélkül. S nem felejtkezik meg a „Tanító Úr" történetéről, azokról az emberekről, akik a koncentrációs táborokban, a halált vállalva, de hősies gesztusok nélkül, csak néma emberségből, beteljesítették a Törvényt.

Tisztelt olvasók és üzletfelek!

Tájékoztatjuk Önöket, hogy a júniusi számtól kezdődően ezen a helyen ingatlan hirdetési rovatot indítunk. Várjuk mindazon magánszemélyek és ingatlanirodák jelentkezését, akik megbízható és költséghatékony módon, igényes célközönség számára szeretnének hirdetni.

Előfizetők részére a hirdetési díj 480 Ft/ingatlan, egyéb esetben magánszemélyeknek 980 Ft/ingatlan.

Ingatlanirodák médiaajánlatunkat a www.szombat.org internetes oldalunkon tekinthetik meg.

Jó üzletkötést kívánunk!

Mentha Premix Bt. Csalogány Ingatlan
1027. Budapest. Csalogány u. 21.
212-9464 fax 202-3775,
E-mail: csalogany@axelero.hu

Csalogány Ingatlan Real-estate Immobilie

A Csalogány Ingatlaniroda jól képzett, gyakorlott, megbízható ügyintézői várják Önt a Csalogány u. 21.sz. alatt. Nívós kiadó és eladó ingatlanokkal foglalkozunk az I.-II.-XII-XI. kerületekben és a Pesti Belvárosban is.

1. V. Szabadság térnél szép liftes házban, emeleti, nagy belmagasságú luxusgarzon, beépített bútorokkal, felszerelt (mosógépes), zuhanyozós fürdőszobával eladó. ■ Irányár: 15.900.000.- Ft. ■ Tel: 06-20-216-9797.

2. II. RÓZSADOMBON, csendes, zöldövezeti, erkélyes, 80 m2-es lakás, minőségi konyha, fürdőszobával és extra kialakításokkal eladó. 37.000.000.- Ft+garázs 3 mFt ■ Tel: 06-30-364-9481.

3. SASHEGYEN, 1885 m2-es parkosított pihenőkertben, 340 m2 nettó lakóterű, felújított luxusvilla, 58 m2-es beltéri uszodával, 4 autós automata garázzsal eladó. ■ Irányár: 275.000.000.- Ft. ■ Tel: 06-20-216-9797.

Kulturális körutak a környező országokba

Lemberg és Kárpátalja
08.2-6., 10.19-23. 5 nap/4 éj 46 500 Ft/fő
Kárpátaljai utak 06.21-25.,07.5-9.,08.16-20., 09.20-24. 5 nap/4 éj 38.900 – 46.900 Ft/fő
Nagy erdélyi körút 07.10-16., 08.14-20.,7n/6é 59.600 Ft/fő

További kilencféle erdélyi, kétféle vajdasági és ausztriai utak.
Egyedi igények szerinti programszervezés.

HON TOURS
1056 Budapest, Váci u. 39.
tel.:266-0644, info@hontours.hu,
www.hontours.hu

Új arcok – új gondolatok?

Tempóváltás a zsidó közéletben

A *Szombat* e havi, majd nyári és szeptemberi számában összeállítást olvashatnak olyan zsidó fiatalokról, akik a zsidó közösség formálásában nemzedékük meghatározó szereplői.

„A zsidóság nem sárga köves út, ami elvezet Ózhoz...”

Interjú Radnóti Zoltánnal

– Valószínűleg nem mindig rabbi szerettél volna lenni. A 80-as években, ha megkérdeztek egy fiatalt, valószínűbb volt, hogy autóversenyző akar lenni, mint rabbi.

– Autóversenyző sosem akartam lenni, esetleg sebész igen. Aztán a 90-es évek elején, ahogy sok fiatal, elmentem Izraelbe, ott pedig elkerültem Bné-Brakba, ahol megláttam, mi az igazi zsidóság. Valószínűleg akkor határoztam el, hogy rabbi leszek.

– Jól döntöttél?

– Olyat szeretnék és szeretek csinálni, aminek minden részét élvezem, a rabbiság pedig az. Persze vannak ennek a pályának furcsa következményei is, ilyen például az, hogy ez magában egy visszavonhatatlan döntés. Ha belegondolsz abba, hogy ha mondjuk szakmát szeretnék váltani, és elküldeném a CV-met egy-két helyre, azzal, hogy rabbiképző, teológia doktorandusz, hét év rabbiság, akkor valószínűleg viccesen néznének rám. Vagyis az ember 18 évesen hoz egy borzasztó komoly döntést.

– Túl sok lemondással jár?

– Elég sokkal. Nagyon régen udvaroltam valakinek, akit azért beszéltek le rólam a szülei, mert rájöttek, mi mindennel jár, ha valaki rabbiné lesz, hova nem mehet, mit nem csinálhat. Persze a rabbiság presztízse régen más volt, mindig mosolyogva olvasom, amikor egy vidéki rabbi kinevezésekor a megyehatárig jöttek érte hintóval a város elöljárói. Ma a közéleti vagy médiaszereplőknek van, vagy volna respektje, mint László atya, vagy Kozma atya, a Hitközség viszont az ilyen szerepvállalásokat nem támogatja. A szerepekről csak annyit, hogy elvileg egy könyvet sem vehetek meg egyedül a világi vezetés jóváhagyása nélkül.

– De nem bántad meg, hogy így alakult?

– Nem. Persze voltak nehéz időszakok. Például amikor ez előző helyen megkérdőjeleztek mindent, amit csináltam, és nem tehettem semmit. Az elején többször furcsa helyzetek adódtak, amikor például egy temetésen a hozzátartozók keresték a rabbit, és engem találtak. Az emberekben, zsidókban, nem zsidókban egyaránt él egy sztereotip kép a rabbikról, kaftán, szakáll, ilyesmi. Én meg szerettem farmerban járni. De mára már ez rendeződött, meg szerintem elfogadottabbá vált, hogy egy kipás ember megy az utcán. Persze, a rabbi mindig is egy különös „állatfajta” lesz az emberek szemében, aminek persze vannak jó oldalai is, például, hogy megnyílnak ajtók közéletben, politikában, de még a régi baráti körömben is sokan nagyon furán néztek rám, amikor kiderült, hogy rabbinak tanulok. El kellett magyarázni, hogy a rabbi is ember...

– Csak foglalkozását tekintve zsidó.

– Életvitelét tekintve zsidó.

– Rabbiként mit képviselsz, hogyan éljen valaki, aki zsidónak tartja magát? Azzal valószínűleg minden rabbi küszködik, hogy a „normál” életstílus és a zsidó szokások tartása közötti ellentmondások nehéz döntés elé állíthatja az embereket. Mit tud mondani erre egy rabbi? Mit mond a karácsonyfára?

– A karácsonyfa nem a mi ünnepünk, nekünk megvannak a saját ünnepeink. Én a 80-as évek derekán tizenévesen kiharcoltam, hogy ne legyen otthon karácsonyfánk Nehéz dolog, hogyan kell zsidóként élni. Azt hiszem, a legfontosabb, hogy az embernek legyen igénye tanulni, építeni magát. Bármelyik részét tartja meg a törvényeknek, az legyen őszinte. Ha meghal egy szerette, és csak két óra süvét tud ülni, mert nem engedik el szabadságra, akkor legyen annyi, de az legyen őszinte.

– Vagyis ha megtalálja magának azt a „szabályrendszert”, amiben lelkiismeret-furdalás nélkül, őszintén zsidónak érezheti magát, az rendben van?

– Az nem elég. A lényeg, amit mondtam, hogy építse magát. Nem vagyok naiv, tudom, hogy a zsidó fiatalok nagy ré-

sze nem úgy kerül ki otthonról, hogy tud mindent, hogy úgy tartja a szombatot, mint rabbi Akiba. De tanuljon. És ha tanul, és ha elkezdi őszintén tartani a vallást, akkor először „csak" gyertyát fog gyújtani szombaton, és aztán megtanulja a szokásokat mind, ahogy nagyapáink csinálták, és így fog ő a közösséghez tartozni. Induljon el, válasszon magának egy mestert, akit ha elakad, megkérdezhet. A zsidóság nem egy sárga téglás út, ami elvezet Ózhoz. Ez egy járom.

– Mennyire van fogadókészség erre a saját zsinagógádban?

– Átvettem egy olyan közösséget, akiknek nem volt rabbijuk 50 éve. „Lelejött" egy rabbi, de én voltam az első állandó. Nem volt széder ott ötven éve. Tavaly 180-an voltunk, az egyik legnagyobb széder volt a városban, és idén már ennél is többen voltunk. Nagyon nagy az igény az együttlétre. Vannak persze viták, de azok előremutatnak, legutóbb abból, hogy hol legyen hölgyek helye a most kibővített zsinagógában, mi felel meg a mai igényeknek. A feleségem, Anikó rengeteget segít, nélküle nem tartanánk itt. Ez nem egy one-man-show. Nagy segítségemre van Halmos Gábor elnök, a templom elöljárói és minden olyan lelkes tagja, aki hozzátesz egy építőkövet a közösségünk csodás épületéhez.

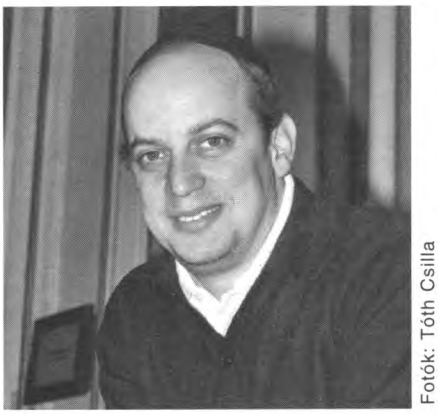
A zsinagógának központi helynek kell lennie, ahol az emberek élvezik az együttlétet, és együtt alakul ki bennük az igény a vallás gyakorlására is. Ma már 60-70-en vagyunk egy péntek este. Néhány hete eljött egy vendégkántor, aki teljesen elcsodálkozott azon, hogy itt a közösség együtt énekel és imádkozik. Persze, hiszen mindent együtt csinálunk, van talmudtóra, együtt tanulunk. És kitűztem magamnak, hogy minden hónapban új embert hozok a templomba. Ez eddig sikerült is.

Nagyon sokan csak párt akarnak találni

Interjú Verő Tamással

– Az elmúlt egy-másfél évtizedben nem vállalkoztak sokan arra, hogy rabbik legyenek. Ebben szerinted mekkora szerepe van a rabbiság megítélésének általában?

– A rabbiképző vége felé egy gyakorati évem töltöttem Szegeden, ott volt egy élményben részem, hogy hogy tekintenek az emberre, ha rabbi. Szóval akkor ott voltam én, egy huszonéves emberke, és jött a polgármester, a többi egyházfő és ők jöttek hozzám bemutatkozó látogatásra, akkor, ott megcsapott a szele annak, hogy régen milyen is volt a rabbiság presztízse. Ebből mára nem sok maradt. Schweitzer professzor mondta a saját generációjáról, hogy mi a Holokauszt miatt lehettünk rabbik. Ahhoz képest mi persze még sehol sem vagyunk, de úgy gondolom, hogy a rabbi szerepe is alaposan átértékelődött. Van persze a tanító, közösségoktató szerep, de a legfontosabb dolog a közösségvezetés lett. Programokat szervezni, irányítani a közösséget.

Fotók: Tóth Csilla

– Nem nyomaszt, hogy egy életre szóló döntést hoztál, és egy olyan pályát választottál, amit aztán elég nehéz módosítani?

– Ebbe soha nem gondoltam bele. Nem azt mondom, hogy amióta az eszemet tudom, rabbi szerettem volna lenni. Viszont mindig a zsidósággal kapcsolatos dolgok érdekeltek, csináltam a Somert, és ezzel is akartam foglalkozni, aztán a hitközség vezetői megkerestek, hogy menjek a rabbiképzőbe folytatni tanulmányaimat.

– Jól megtaláltad a helyed a Frankelban...

– A rabbiképző befejezése után Dr. Singer Ödön főrabbi mellé helyeztek. Mondjuk nekem nem volt új a dolog, ott születtem Budán, ott történt meg a körülmetélésem, ötéves korom óta odajártam talmud tórára, a szüleimnek ott volt az esküvője. Most én tartok ott, briszeket, talmud tórát, esküvőket.

– Hogy tartjátok meg az embereket?

– Rengeteg programot szervezünk, az újságunk havonta 1000 családhoz jut el. Péntekenként 100-120 ember van a templomban, van before-partynk, minden generációnak van klubprogramunk, amiben egy klubvezető és két körzetkoordinátor segít. Meg persze a feleségem, Linda, akitől rengeteg ötletet kapok. Meghívjuk a Scheiber és a Lauder iskola hasonló korosztályát, vagy meghívunk más zsinagógákat vendégségbe hozzánk, már volt a Hegedűs meg a Nagyfuvaros utca.

– Milyen ma egy zsinagóga közössége?

– Furcsa ezt az én számból hallani, de szerintem a magyar zsidóságot nem érdekli sem a vallás, sem a kultúra, se a zsidóság története. Ami érdekli, az a közös ünnep, a közös élmény átélése, ami az összetartó erőt jelentheti számukra. A családok sajnos ezt a tudást, hagyományt, holokauszt és az utána jövő időszak miatt sem tudták továbbadni. Ez az igazság. Talán a következő generációba már beleplántálódik.

– Ezek szerint te megengedőbb vagy, és lehet lelkiismeretfurdalás nélkül zsidóságélménye annak, aki a szokásokat, vallást kevésbé, vagy nem tartja, de a barátai, a világlátása, az identitástudata zsidó?

– Ha ez a véleményem, ha nem, ezzel találkozom. Akármennyire verhetjük a mellünket, és mondhatjuk, hogy járjál zsinagógába, és rakjál fel tfilint minden reggel, ha ilyen az életfelfogásuk az embereknek, nem fér be az idejükbe a tradíciók megőrzése, megtartása. Ha őket is eltaszítjuk, akkor biztos nem lesz belőle semmi.

– Mi a tendencia? Lehet azt mondani, hogy bár a szüleink nem nagyon élték meg a zsidóságukat, azok, akik csak az együttlétért jár-

nak a zsinagógába, már máshogy fognak tenni?

– Mondok egy példát. A HVG-ben volt egy felmérés, hogy az utóbbi évben hány zsidó esküvő volt, 100, ebből én tartottam 35-öt. Nem vallásos érzülettel párok kerestek meg, de mégis fontos nekik a zsidó esküvő. És itt már a szigorú szabályoknak kell eleget tenniük, a fiúnak körül kell, hogy legyen metélve, héber névvel kell rendelkezzenek, a lánynak el kell mennie a mikvébe, stb És ha fiúgyerekük lesz, ő is körül lesz metélve, ebben biztos vagyok.

– Mit mondasz azoknak, akik össze akarják egyeztetni a mindennapi életüket a vallási előírással, és nehezen megy?

– Ugyan minden parancsolat egyenértékű, de minden ember más. Lehet, hogy valakinek fontos elmenni a zsinagógába, de csak kocsival tud elmenni, akkor ezt persze vallásilag nem tudom nagyon támogatni, de nem tudok mit tenni, ahogy egyik rabbi sem tud mit tenni. Ezt azért is mondom, mert rengeteg olyan fiatalt láttam, aki egy pillanat alatt bevallásosodott, aztán ugyanolyan gyorsan el is hagyta a vallást. Ha valaki eljut arra a szintre, hogy először nem rendel disznóhúst az étteremben, aztán szép fokozatosan elkezd kóser háztartást vezetni, annál sokkal biztosabban lesznek az alapok. Fokozatosság. (bár türelmetlen vagyok, és azt szeretném, hogy az egész magyar zsidóság ismerje meg a zsidó vallást, és tartsanak meg mindent, de ez nem megy egyik pillanatról a másikra). Én sem mondom, hogy az életem minden napján mindig minden betartottam, gimiben ültem autóban sabatkor, ettem nem kósert is, de lassan és fokozatosan közeledtem a micvákhoz.

– Tehát aki nem jár zsinagógába, nem tartja a kósert, nem tanul, nem tartja az ünnepeket, az zsidó?

– Zsidó anyától született ember, zsidó. És ha megjelenik a zsinagógában, nem kérdezem tőle, hogy ki ő és mit csinál. Persze furcsa, hogy ha veri a mellét, hogy ő zsidó, de semmit nem tesz érte akkor mire föl vallja magát zsidónak. De azért zsidó.

– Ez téged nem zavar?

– Nem. Nagyon sok fiatal jön le úgy, hogy anyja-apja zsidó, de neki semmi köze a zsidósághoz. Azt mondja, az egész tulajdonképpen csak annyiban érdekli, hogy zsidó párt akar találni. Viszont ha már megtalálja, és ott van a zsinagógában, akkor van remény.

Az interjúkat készítette:
Salgó Adrienne

„A kontraszelekció kényelmes, de már középtávon visszaüt"

Interjú Nagy Ákossal

Harmincéves, „két és fél diplomája van", kommunikáció szakon végzett, de járt a Filmművészeti Egyetemre is. Meghatározó izraeli utazása óta immár tíz éve tevékenykedik a zsidó ifjúsági világban. Miután a Somérból „kiöregedett", Kidma néven, barátaival létrehozta annak felnőtt korcsoportját, ami 2001-ben formailag is külön szervezetté vált. „Remélhetőleg már nem sokáig maradok a Kidma vezetője" – mondja, bízva abban, hogy a huszonévesek átveszik a stafétabotot, ő pedig a Bálint Ház csapatával végzett munkájának szentelheti idejét.

– Milyen céllal jött létre 1999-ben a Kidma?

– Egy madrich társaság alapította, akik a Somérban aktívak maradtak ugyan, de szerették volna, ha az ő igényeiket is „kiszolgálja" úgymond valamilyen közösség. Erre a baráti magra épült, nekik kívántunk értelmes szabadidős programokat biztosítani. Amióta önállóak lettünk, próbálunk egyre nyitottabbá válni, és részt kívánunk venni a zsidó közéletben. Több mint kétszáz regisztrált tagunk van, bár a „taglétszámversenyt" egyesek túlságosan kiélezetten élik meg. Mi szerényen azt mondtuk, valószínűleg mi vagyunk a legkisebbek, viszont minket maguktól keresnek fel a fiatalok.

– Mekkora az átfedés a zsidó szervezetek tagsága között?

– Csak becsléseink vannak. Jómagam szkeptikus vagyok: azt hiszem, nagyon szűk az a réteg, amelyet – beleértve minket is – elérnek ezek a szervezetek. A baj az, hogy ugyanolyan problémákkal küszködünk, több köt bennünket össze, mint amennyi elválaszt. Rosszul menedzseltek, forráshiányosak, kiszolgáltatottak vagyunk, nincs kellő stratégia sem a szervezeteken belül, sem a szervezetekkel kapcsolatban. A Zsidó Közösségi Fórum (ZSKF) és a Zsidó Ifjúsági Tanács az együttműködés eddig ismeretlen szintjének példája. Komolyabb projektek kapcsán – hasznos viták árán – mindig sikerül összefognunk, de ezzel együtt az érdekérvényesítő képességünk nagyon gyenge, eredményeinket nem tudjuk „eladni", könnyen kijátszanak, kihasználnak minket. Állandóan az ifjúságot hibáztatják, holott az elmúlt években minden érdemi kérdésben megszólaltunk.

– Léteznek egyáltalán lényegi különbségek e szervezetek között?

– Egy kívülálló számára ezek valóban elenyészők, nem derülnek ki nagy ideológiai különbségek. Az ideológiák részben terhesek, de látni kell, hogy minden szervezet mögül hiányzik az az értelmiségi attitűd, csoport, ami egyáltalán meghatározhatna valamiféle irányvonalat.

– Mégis, hol helyezné el a Kidmát?

– Felvállaltan baloldali-liberális értékeket valló szekuláris, nyitott zsidó szervezet, amely nem ideológiákat próbál propagálni, hanem az emberek szabadidejét próbálja tartalmassá tenni. Egy párttal sem törekszünk kapcsolatra, baloldali elveink például női csoportunk létezésében, karitatív akcióinkban mutatkoznak meg.

– A működést nagyrészt a Mazsihisz támogatása biztosítja, gondolom.

– Furcsa mostohagyerek állapotban az ifjúsági szervezetek hitközségen kívüliekként – eleddig egyedülállóan – önálló fejezetként szerepeltek a Mazsihisz költségvetésében. Ezt sokan nehezményezik, mások követendő példának tartják. Idén viszont már odáig jutottunk, hogy ismét csökkentették az ifjúságnak szánt támogatás összegét, ráadásul a kevesebb pénzt több felé szeretnék osztani. Félő, hogy az újonnan felállt hitközségi vezetés olyanokat is bevonna a támogatási rendszerbe, akik tényleges munkát az elmúlt években nem folytattak. A hét éve folyósított összeg folyamatosan csökken: az akkori húszmilliónak mára a felét szánják az ifjúsági szervezetek támogatására, holott egy tábor megszervezése már akkor is hét-nyolcszázezer forintba került. Elképesztő rövidlátás, főleg ha megnézzük, mennyi pénzt és energiát fordít hasonló célokra a többi történelmi egyház.

– Nem lehetséges, hogy a Mazsihisz riválisként tekint ezekre a szervezetekre?

– Sokszor így érzem – ami akár megtisztelő is lehetne –, de egy „normális" fiatalembernek eszébe sem jut, hogy a Mazsihiszben fusson be karriert. Fontos értékeket hordoznak a zsinagógák és az ahhoz kapcsolódó intézményrendszer, de a jelenlegi kulturális és gazdasági helyzetben Magyarországon nem kínálnak versenyképes munkaerő-piaci alternatívát. Aki a zsidó világban akar dolgozni – és ezen nem csak a hitközséget értem –, az az esetek többségében elhivatottságból teszi, ami rendjén is van. Ám az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy nagyon sokan nem állnák meg máshol a helyüket, tehát jobb híján dolgoznak ebben a közegben. Ez a kontraszelekció kényelmes ugyan, de már középtávon visszaüt.

– A Mazsihisz sosem tett kísérletet az ifjúság integrálására, ifjúsági tagozat létrehozására?

– Volt ilyen indítvány a közgyűlés előtt, de nem tárgyalták meg. Személy szerint én járok zsinagógába, de mástól nem követelhetem meg. Azt mondják, nem vagyunk eléggé zsidók, csak velünk szemben támasztanak elvárásokat, pedig nincsenek felkészülve a fogadásunkra. Ha valamit nem tudok eladni, akkor nem biztos, hogy a piac a hibás. Érdemesebb volna inkább a már meglévő – legalább a kifejezetten vallásos – közösségeket, struktúrákat felkarolni. Persze könnyű a Mazsihiszt kritizálni, mások ugyanis még annyit sem tesznek az érdekünkben. Nem „ellen-Mazsihiszre" van szükség, hanem párbeszédre. Erre jó példa a Zsidó Közösségi Fórum, ahol – bár sokan szeretnék ezt belelátni – nem a hatalom és a pénz a legfontosabb kérdés.

– Azért a függőségi helyzet tagadhatatlan, nem gondolkoznak más lehetőségeken?

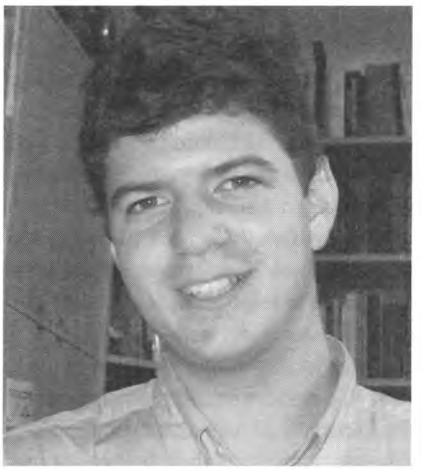
– Ez tény, ezért nem állhatunk egy lábon. Mi a létfenntartásért küzdünk, elemi gondok kötnek le minket. A tényleges függetlenségnek nem az a feltétele, hogy ne kapjunk pénzt a Hitközségtől, csupán az, hogy ne ez legyen a meghatározó.

– Tízéves tapasztalattal nyilván van összehasonlítási alapja, milyen a mai helyzet a kilencvenes évek közepéig tartó, sokat emlegetett „zsidó reneszánszhoz" képest.

– Én már ennek a reneszánsznak a lecsengésekor kapcsolódtam be, de azok nagy része, akik akkoriban kíváncsian közeledtek a zsidósághoz, szinte mind eltávolodtak ettől a közegtől. A kilencvenes évek közepén szinte semmiféle együttműködés nem volt a szervezetek között. A frontvonalak addigra jól láthatóan kialakultak, ki-ki eldönthette, hová akar tartozni – a többség a távolmaradás mellett döntött. Talán azért is, mert akkoriban rossz kérdésekre rossz válaszok születtek a közösségen belül. Amikor mi csináltuk a Somert, képesek voltunk új válaszokat adni, amire mind a szülők, mind a fiatalok „vevők" voltak. Ez hitelt adott nekünk. A zsidó közéletben az együttműködés terén néhány éve elértük a mélypontot és mostanra talán megindult az összefogás. Alapjában véve optimista vagyok – hisz ma már létezik zsidó újság, iskola, közélet –, mindenkinek esélyt kell adni, de szükség van egyfajta tisztulási folyamatra, ami nem biztos, hogy a mai struktúrákkal teljesedik be. Amennyiben nem ismerjük fel a saját korlátainkat, nem valljuk be őszintén a hibáinkat, vagyis hogy eddig az egész zsidó közélet inkább öncélú volt, mintsem nyitott és vonzó, akkor nem tudunk továbblépni. Ha így lesz, akkor tényleg eufémizmus százezres zsidóságról beszélni és még az is csoda lesz, ha tizenkétezren vallják magukat zsidónak.

„Kívánatos volna némi vérfrissítés"

Interjú Büchler Andrással

Huszonöt éves, orvosnak készült, ám jelenleg kommunikáció-informatika szakos hallgató. Nyolc éve a Hasomer Hacair tagja; először ifjúsági vezető volt, míg tavaly a szervezet egyik csúcsvezetőjeként működött. Számos zsidó kezdeményezésben részt vállalt, így például 2003 óta a Cionista Szövetségben alelnökként – jelenleg ügyvezető alelnökként – dolgozik.

– Jellemző, hogy valaki ennyire fiatalon ilyen pozícióba kerül?

– Egyáltalán nem. A világ zsidó szervezetei különbözőképp találkoznak az-

zal a problémával, miként lehet rávenni a vezetőséget arra, hogy tagjai közé fiatalokat is beengedjen – tudjuk, Magyarországon is kívánatos volna némi vérfrissítés. A Cionista Világkongresszusnak azonban néhány évvel ezelőtt volt egy döntése, ami kötelezővé tette, hogy a vezetőség harminc százalékának a harminc év alattiakból kell kikerülnie.

– És ez itthon ilyen könnyen ment?

– Igen, hiszen a Cionista Szövetségbe eleve öt felnőtt, illetve öt ifjúsági szervezet delegál tagokat, tehát a vezetőség fele – 2003, a csúcsvezetőség átalakulása óta például a három alelnökből kettő – automatikusan e korhatár alatt van. Az ilyen nagy múltú, alulról építkező zsidó szervezetek esetében szerencsésnek bizonyultak a hasonló beavatkozások. Nem az idősebb generáció munkájával van probléma, viszont így újabb rétegek juthatnak szóhoz, több lehetőség nyílik meg előttük.

– Említette, hogy a Somerban épp „nyugdíjkorhatárnál" van. Valamelyik idősebbeket tömörítő szervezetben folytatja a munkát?

– Nehéz elhagyni azt a szervezetet – bár inkább mozgalomról beszélünk, aminek jó esetben egészen más hatása van, mint egy civil szervezetnek –, amiben gyakorlatilag felnőttem és nagyon sokat köszönhetek neki. Ugyanakkor nem gondolok újabb alapítására, jelenleg is számos másikban tudok dolgozni.

– Miből áll pontosan a Somer tevékenysége?

– Hat-hét évestől tizenkilenc éves korig foglalkozunk gyerekekkel, fiatalokkal. Heti rendszerességgel tartunk szakköröket, foglalkozásokat, évente négy-öt tábort szervezünk. Saját vezetőképzésünk van, szájtunk, egyszóval elég kiterjedt tevékenységet folytatunk. „Szerencsére" most nem a szervezet mindennapi vezetésével foglalkozom, ezt már a fiatalabbak is el tudják intézni. A mozgalommal kapcsolatban azt szoktuk mondani, nem az a siker, ha valamit létre hozunk, hanem ha ugyanezt a tudást az utánunk következők is képesek átadni a harmadik generációnak. Most a Somer és sok egyéb kezdeményezés háttérszerveként működő közhasznú Alapítvány a Magyar Zsidó Ifjúságért munkájában veszek részt, amelyen keresztül több, lidérces anyagi helyzetben lévő kezdeményezés működését próbáljuk megoldani. Ezeket aktivisták vezetik, akik szabadidejüket áldozzák a felkészülésre, szervezésre, rendezésre, mára azonban kialakultak olyan feladatkörök, melyeket nem tudnak önkéntesek elvégezni, de egyelőre a túléléshez szükséges anyagi források kellenek.

– Nem könnyíti meg a forrásokhoz való hozzájutást, hogy a Somer esetében egy elismert, nemzetközi mozgalomról beszélünk?

– Azt szoktuk mondani, nincs pénzünk, de az elmúlt években mégsem volt példa arra, hogy valami azért ne sikerült volna, mert nem volt rá pénz. Az utolsó pillanatban mindig szereztünk.

– A nemzetközi Somer sem nyújt segítséget?

– A világmozgalmunktól semmilyen támogatást nem kapunk. Miután klasszikus cionista szervezetről van szó, működésének egyik alappillére, hogy Izraelből időről időre kiküldöttek érkeznek, az itthoni szervezeti változások, és az izraeli források elapadása miatt azonban egyre kevesebb lehetőség van arra, hogy állandó munkára ide küldjenek egy képzett vezetőt. A jelenlegi magyarországi mozgalom már nem igényli a fél-aktivista, félállásban dolgozó lelkes katonákat vagy egyetemistákat. Inkább profi, fizetett vezetőre lenne szükségünk, mint amatőrizmussal társuló lelkesedésre. Remélhetőleg a magyarországi vezetőség ki tud nevelni olyan csúcsvezetőket, akik idejük nagy részét egy-két évig rá tudják szánni erre a feladatra.

– Azaz a saját vezetőképzés sem megoldás? A Mazsihisz soha nem támogatta a „zsidó politikusképzést"?

– Nem tudok róla, bizonyára nincs rá szükségük. Mi magunk informális zsidó oktatással foglalkozunk, képzéseink során ezt tanítjuk, és persze érintjük a közösségfejlesztést, a szervezetek általános működését. Ezen kívül két fontosabb kurzus volt – a CEU és Joint közös kezdeményezése a Tnufa, illetve a Cionista Szövetség Ofakim programja –, de azok inkább fiatal vezetőket képeztek, nem direkten a fiatalok vezetőit.

– A fiatalok hiányára panaszkodó Mazsihisznek nem éppen a Somer jelenthetné a legjobb utánpótlást? Önnek vannak ilyen ambíciói?

– A Somer ápolja a zsidó hagyományt, de nem kizárólag a vallásos életen keresztül ad választ az identitáskérdésekre. Nem kívánjuk, hogy a Somer meghatározza a zsidó közéletet, csupán annyit akarunk, hogy a mindenkori zsidó vezetés színvonalas partnert lásson benne. Ne többet és ne kevesebbet.

– Miért nem vonzó a Maszihisz a fiatalok számára?

– A Maszihisznek nem kell vonzónak lennie, a zsinagógáknak kellene annak lenniük. Létezik ilyen, sőt, néhol úgynevezett „someres rabbi" van, aki közöttünk nőtt fel, és az egyik legsikeresebb közösséget vezeti Pesten. Efféle partnerségre van szükség, de politikai szempontból is fontos lenne az állandó stratégiai kapcsolat, a – hangsúlyozom – működő zsidó szervezetekkel. A Somer elsőként élt a lehetőséggel, mikor az új alapszabály értelmében a Hitközségen kívüli szervezetek részt vehettek a közgyűléseken. Konkrét segítséget nem jelentett, egyszerűen jó volt érezni, hogy fontosak vagyunk másoknak.

– Sikerült valamilyen befolyást szerezniük?

– Azóta nem volt olyan szituáció, amelyben meghatározók lehettünk volna. Mi inkább a vezetőséggel állunk kapcsolatban, semmint a közgyűléssel. Igaz, 2000-ben, amikor minden ifjúsági szervezet élete ellehetetlenült, az ifjúsági vezetők ellepték a közgyűlést és sikerült elérniük egy éves általános működési támogatást. Az elmúlt hetek fejleményei alapján veszélyben érezzük ezt a forrást, de bízunk abban, hogy a Maszihisz belátja: a zsinagógák jelenlegi működése önmagában nem garantálja azok jövőjét, mi viszont potenciálisan biztosíthatjuk. Nagy büszkeségünk a ZSIT, ami a napokban alakult meg és az öt legmeghatározóbb zsidó ifjúsági szervezet központi vezetősége és érdekképviseleti szerve lesz. A Mazsihisznek a költségvetésében és politikai befolyásában rejlik az ereje. Mindkettő irigylésre méltó pozíció és mindenki szeretné, ha beleszólása lenne. Persze nem engedhetjük, hogy a mindennapokat ez a harc határozza meg, de a Mazsihisznek egyértelműen állást kell foglalnia, mit képvisel: a neológiát, a saját maga meghatározta vallási tevékenységet, a mai intézményközpontú szemléletet, vagy azt a nyitott, közösségközpontúságot, ami az egész magyarországi zsidóság képviseletének és szervezeteinek ellátásának lehetőségét rejtheti magában.

Az interjúkat
Csáki Márton készítette

GADÓ JÁNOS

A zsidó iskolák végzettjei – 2005

2. rész

Az alábbi tanulmány a zsidó iskolákban érettségizett fiatalokról szóló felmérés második része. Az írás első része a Szombat 2005. decemberi számában jelent meg, ott olvashatók a kutatásról szóló technikai tudnivalók (mintaválasztás és adatfelvétel módszerei), valamint a támogatók és a közreműködők névsora.

A kutatás célja az volt, hogy a három budapesti zsidó iskolában érettségizettek gimnázium utáni pályafutását összehasonlítsuk azon zsidó fiatalokéval, akik más középiskolába jártak. E mostani, második részben három témára összpontosítunk: mennyire integrálódtak a végzettek a zsidó közösségbe, illetve mennyire jutnak el hozzájuk a közösségi eseményekről szóló információk?; hol helyezkednek el a tekintélyelvűség–tolerancia tengelyen?; mekkorára becsülik az antiszemitizmus veszélyét?

1. ZSIDÓ KÖZÖSSÉGI HÁLÓZAT

1.1. Kapcsolatok

I. táblázat: Milyen rendszerességgel tartja a kapcsolatot volt osztálytársaival? (Százalék)

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Nem tartja	8	7	0	6	25	10
Csak osztálytalálkozókon	16	17	5	14	10	0
Rendszertelenül	24	44	19	31	37	50
Rendszeresen	52	32	76	49	28	40
Összesen	100	100	100	100	100	100

A zsidó iskolák öregdiákjai között összességében jóval nagyobb a kohézió, mint a másik csoportban. Kiemelkedik a Wesselényi iskola, ahol a végzettek háromnegyede jár össze rendszeresen, de a Lauder iskola diákjainak fele is hasonlóan cselekszik. A Scheiber iskola végzettjeinek csak harmada jár össze rendszeresen – ami az iskola diákjainak korábban már említett nagyon heterogén összetételére vezethető vissza – de közöttük is alacsony azok aránya, akik nem (vagy csak „hivatalos" alkalmakkor) tartanak kapcsolatot.

A fenti jelenség kézenfekvő magyarázatául kínálkozik a zsidó iskolák sajátos légköre, mely nagyon sok tekintetben különbözik a többi intézményétől, így az itt végzetteket összekötik, miközben másoktól elválasztják a kívülállókkal nehezen megosztható, egyéni tapasztalatok. A fentiekhez hasonlóak az alábbi táblázat adatai is.

[1] A kutatást a következő alapítványok támogatták: L. A. Pincus Fund for the Education int he Diaspora; Yad Hanadiv Foundation, London; Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány.

II. táblázat: Baráti körében hányan vannak volt osztálytársai? (Százalék)

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Egy sincs	10	15	10	12	26	10
Néhányan	54	63	29	53	55	60
Fele	15	15	19	16	11	20
Nagyobbrészt volt osztálytársaimból áll	21	7	43	20	9	10
Összesen	100	100	100	100	100	100

A nem zsidó iskolák végzettjei ugyanakkor más forrásokból pótolják a zsidó barátokat, amint ez a következő táblázat adataiból kiderül.

III. táblázat: Hányan vannak zsidók a baráti körében?

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Alig	5	10	0	6	8	0
Kisebb részben	16	22	38	23	26	20
Fele-fele	0	2	5	2	1	5
Nagyobb részben	50	56	28	48	45	60
Szinte teljes egészében	29	5	24	18	15	15
Nem tudom	0	5	5	3	5	0
Összesen	100	100	100	100	100	100

A két iskolatípus adatai gyakorlatilag megegyeznek. Feltűnő, hogy a zsidó barátok aránya épp a Lauder iskolában, valamint a két elitgimnáziumban a legmagasabb, holott kulturális téren épp az itt végzettek tájékozódnak leginkább a zsidó közösségen kívül és követik az országos, illetve nemzetközi elit által adott mintákat. Megjegyzendő, hogy csupán azok választottak maguknak túlnyomórészt (77 százalékban) zsidó házas- vagy élettársat, akik a fenti kérdésre a „szinte teljes egészében" választ adták. A többi kategóriában 50 százalék alatti a zsidó partnert választók aránya illetve nulla azok körében, akiknek barátai közt sincsenek zsidó származásúak.

A zsidó ifjúsági szervezetek életében való részvétel az alábbiak szerint alakul.

IV. táblázat: Tagja (volt)-e valamelyik zsidó ifjúsági szervezetnek a gimnáziumban (G) illetve jelenleg (J)? (Az „Igen" választ adók aránya – százalék)

Lauder iskola		Scheiber iskola		Wesselényi iskola		Zsidó iskolában végzettek		Nem zsidó iskolában végzettek		Berzsenyi és Radnóti Gimnázium	
G	J	G	J	G	J	G	J	G	J	G	J
26	28	44	27	48	14	38	21	33	38	25	20

Ott, ahol az ifjúsági szervezetekben való részvétel egybefonódott az iskolai élettel (Scheiber, Wesselényi), érettségi után átlag alá zuhant a tagok aránya, míg azok a tanulók, akik az iskolától függetlenül jártak ide, érettségi után sem láthatták okát a szakításnak. A kontrollcsoport tagjai számára még fontosabbak lehetnek ezek a szervezetek, mert nekik nem áll rendelkezésre az a hálózat, ami a zsidó iskolákban végzettek között az évek során kialakult – ez indokolja magasabb arányú jelenlétüket.

A nem zsidó iskolákban érettségizettek legnagyobb arányban a (közkeletű nevén UJS-nek nevezett) Zsidó Fiatalok Magyarországi Egyesületének voltak tagjai középiskolás éveikben (15 százalékuk) és ma is e szervezet rendezvényeit látogatják a legtöbben (27 százalék). A UJS ideológiailag semleges, elsősorban társasági életet, a „bulizást" kedvelő, húszas vagy korai harmincas éveikben járó fiatal felnőttek centruma. Fő attrakciója, hogy, zsidó fiatalok nyugodt és kulturált körülmények között élvezhetik egymás társaságát.

(Mindemellett az egyesület számos programot is szervez.) Az összes többi zsidó szervezet a kontrollcsoport 11 százalékán osztozik.

A zsidó iskolákban végzettek kisebb arányban (13 százalék) látogatják a UJS rendezvényeit – ők négy éven keresztül „hivatalból" zsidó társaságba jártak, továbbá az iskolaévek alatt módjuk volt megismerkedni a cionista ifjúsági szervezetekkel is.

1.2. Programok

V. táblázat: Milyen, a zsidósággal kapcsolatos programokra jár el? (Százalék)

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Purim-bál	33	39	52	41	51	25
Chanukka-bál	33	49	62	46	49	30
Szédereste	59	44	33	48	46	40
Zsidó nyári fesztivál	39	29	62	40	32	25
Egyéb kulturális programok	33	27	33	31	29	15
Szarvasi tábor	31	10	24	21	32	15
Bálint házi programok	36	24	24	29	26	20
Ifjúsági szervezetek összejövetelei	18	17	5	15	20	10
Hétvégi bulik, szórakozás	23	15	5	16	19	15
Hétvégi táborok, többnapos programok	15	15	14	15	17	15
Táncház	13	7	5	9	11	5
Semmilyen programra nem jár	26	22	14	22	27	40

A lista első négy helyét az évente egyszer ismétlődő, ezért különlegesen érdekes (és rendszeres erőfeszítést nem igénylő) programok foglalják el. Figyelemre méltó, hogy a szarvasi nyári táborba határozottan nagyobb arányban járnak a kontrollcsoport tagjai: nekik ez adja meg az intenzív zsidó közösségi összetartozás élményét, amit a zsidó iskolákban végzettek középiskolai éveik alatt megkaptak. A már megszokott módon a két elit gimnázium végzettjei mutatják a legalacsonyabb részvételt.

VI. táblázat: Értesül-e valamelyik zsidó szervezet programjáról?

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Igen egy forrásból	26	27	33	28	21	10
Igen, két forrásból	8	7	29	12	20	10
Igen, három vagy több forrásból	46	54	38	48	34	35
Nem	20	12	0	13	25	45

A fenti táblázat világosan mutatja a zsidó iskolák egyik kétségtelen előnyét: aki ide járt, az több szálon kapcsolódik a zsidó információs hálózathoz. A leggyakrabban említett hírforrások a következők:

Erec	35 százalék
Bálint házi hírlevél	31 százalék
Barátok	28 százalék
Más hírlevél	18 százalék
Internet	16 százalék
Szülők	14 százalék
Új Élet	11 százalék
E-mail	12 százalék
Pesti Est	7 százalék
SMS	4 százalék

1.3. Zsidó sajtó

VII. táblázat: Milyen zsidó lapokat olvas? (Százalék)

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Egység [2]	0	2	6	4	7	15
Erec [3]	36	48	53	47	41	10
Múlt és Jövő		2		1	3	5
Szombat	18	14	19	18	17	5
Új Élet	13	41	28	33	26	0
Egyéb [4]	11	5	15	14	9	0
Nem olvas zsidó lapot	46	29	24	35	43	80

A zsidó iskolákról írott tanulmányom első részében közölt XX. és XXI. táblázattal összevetve a fenti adatokat azt állapíthatjuk meg, hogy az országos lapok és a zsidó lapok olvasása bizonyos mértékig egymással ellentétes dinamikát mutat: A Lauder iskola végzettjei, akik a három zsidó iskola növendékei közül a legintenzívebben (a Radnóti és Berzsenyi gimnáziumokban végzettektől semmiben el nem maradva) olvassák az országos (baloldali) napi és hetilapokat, a zsidó sajtó terén a legcsekélyebb buzgalmat mutatják. Őket is jóval alulmúlják azonban e téren az elit iskolák végzettjei, akik körében minden ötödik kérdezett olvas zsidó újságot. A „felekezeti sajtó" iránti hagyományos (több mint egy évszázadra visszatekintő) érdektelenség az elitkultúrában élő zsidók között tehát továbbra is létező jelenség.

2. TEKINTÉLYELVŰSÉG VAGY TOLERANCIA?

Adatfelvételünk e téren újfent megerősítette a már korábban ismert tendenciákat.

VIII. táblázat: Egyetért az alábbi állításokkal (százalék)

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
1. Szigorítanám a terhesség-megszakítások engedélyezését	11	12	5	10	6	0
2. Szigorítanám a menekültek befogadását	24	40	19	30	25	0
3. Engedélyezném a prostitúciót	61	55	76	62	71	58
4. Támogatom a halálbüntetés kiszabását súlyosabb esetekben	16	43	29	30	33	11
5. Idegenkedem a cigányoktól	10	20	5	13	12	5
6. Elítélendőnek tartom a homoszexualitást	5	2	0	3	5	0
7. Szigorú börtönbüntetéssel sújtanám azokat, akik kábítószert fogyasztanak	11	7	0	8	5	0

Érdemes a fenti táblázat mellé tenni Kovács András magyarországi zsidóságról készült országos felmérésének eredményeit[5]:

[2] A Chabad Lubavics mozgalom ingyenes, direct mail rendszerben kiküldött újságja.

[3] A Magyar Cionista Szövetség és a Szochnut ingyenes, direct mail rendszerben kiküldött újságja.

[4] Budai Sófár – a Frankel Leó úti templomkörzet hírlevele; Magyar Zsidó Kulturális Egyesület hírlevele; Pávatoll – a Hasomér Hacair cionista ifjúsági mozgalom hírlevele; www.sofar.hu honlap, Szarvas Times – a szarvasi ifjúsági tábor hírlevele; Szim Salom hírlevél – a reformzsidó mozgalom hírlevele.

[5] *A zsidók és zsidóság a mai Magyarországon. Egy szociológiai kutatás eredményei.* Szerkesztette: Kovács András. 2002. Kiadja a Szombat, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata.: 19.oldal.

[6] Kovács András vizsgálatának adatfelvétele még 1999-ben, a közel-keleti erőszak újbóli fellángolását megelőző utolsó „békeévben" zajlott.

VIII/A táblázat: Egyetért az alábbi állításokkal (százalék)

	Teljes zsidó minta	Teljes magyarországi lakosság	Legalább érettségizett budapesti lakosság
1. Szigorítanám a terhességmegszakítások engedélyezését	11	26	28
2. Szigorítanám a menekültek befogadását	29	70	74
3. Engedélyezném a prostitúciót	29	31	39
4. Támogatom a halálbüntetés kiszabását súlyosabb esetekben	49	84	75
5. Idegenkedem a cigányoktól	23	50	49
6. Elítélendőnek tartom a homoszexualitást	16	63	48
7. Szigorú börtönbüntetéssel sújtanám azokat, akik kábítószert fogyasztanak	24	55	39

Míg az utóbbi táblázat azt mutatja, hogy a zsidók általában az országos lakosságnál jóval liberálisabb álláspontot képviselnek a fenti kérdésekben, a VII. táblázat tanúsága szerint az 1989 után érettségizett zsidó fiatalok még őket is felülmúlják e téren. Egyedül a menekültek befogadása esetében nem képviselnek a teljes zsidó népességnél megengedőbb álláspontot, ami talán az azóta történt politikai változásokkal, az új intifáda kitörésével, a zsidóságra különösen veszélyes iszlám fundamentalizmus európai megjelenésével hozható kapcsolatba.[6]

Érdekes a prostitúció engedélyezésével kapcsolatos álláspont: míg a teljes zsidó lakosság „liberális" álláspontját nyilvánvalóan a kérdéssel kapcsolatos emberjogi megfontolások fékezik, ezek a megfontolások nem tartják vissza az 1989 után érettségizetteket. (Nem túl meglepő módon a téren a férfiak jóval megengedőbbek: 78 százalékuk választ igennel a nők 54 százalékával szemben.)

Zsidó és nem zsidó iskolák végzettjei között nem mutatkozik egyértelmű tendencia: hol az előbbi, hol az utóbbi csoport a megengedőbb. Nem meglepő módon a Radnóti és a Berzsenyi, a két elit gimnázium – baloldali elitkultúrába mélyen beágyazott – tanulói képviselik az „ultra-liberális" álláspontot, akik a hét közül négy esetben teljes egyöntetűséggel állnak ki a megengedő felfogás mellett. Ez alól csak a prostitúció kérdése kivétel, ahol a liberalizmus és az emberjogi megfontolások – mint említettük – kioltják egymást.

Meglepő módon a három zsidó iskola közül az ortodox szellemiségű Wesselényi iskola végzettjei a legmegengedőbbek, jeléül annak, hogy a zsidósággal kapcsolatos hagyományhűbb álláspontjuk nem feltétlen párosul társadalmi konzervativizmussal. A kérdést azonban érdemes közelebbről megvizsgálni. A hagyományosan a valláserkölcs hatókörébe tartozó kérdésekben a hagyományhű válaszolók valamivel szigorúbb álláspontot képviselnek. A terhesség-megszakítás kérdésében például egyértelműen a hagyománytartás növekedésével párhuzamosan emelkedik az abortuszt elvetők aránya. Érdekes módon ugyanez a tendencia a nem vallásos zsidó identitás esetében is: az öntudat erősödésével együtt jár az abortusz elutasítása.

A homoszexualitás megítélését azonban nem befolyásolja, hogy a kérdezett mennyire él hagyományhű életet vagy milyen gyakran jár zsinagógába. A kirekesztés elutasítása itt – úgy tűnik – felülírja a vallás hagyományos parancsát. Nem állapítható meg semmiféle tendencia a prostitúció engedélyezésével kapcsolatban sem – többször utaltunk itt már a kérdés összetett voltára. A szűkebben vett valláserkölcs kérdésein kívülálló kérdésekben – halálbüntetés, cigányokhoz való viszony, menekültek befogadása – egyértelműen liberális álláspontot foglalnak el a kérdezettek, melyre nincs semmilyen befolyással a zsidóság és hagyomány iránti elkötelezettség.

3. AZ ANTISZEMITIZMUS MEGÍTÉLÉSE

A következő kérdés részben még az előbbi, részben már a következő, az antiszemitizmus megítélésével kapcsolatos témakörhöz tartozik.

IX. táblázat: Ön szerint terjeszthessék szabadon nézeteiket azok, akik rendszeresen zsidóellenes kijelentéseket tesznek?

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Nem, ne terjeszthessék	77	78	90	80	79	68
Igen, terjeszthessék	21	17	5	16	16	26
Bizonyos korlátok között	2	5	5	4	4	6
Összesen	100	100	100	100	100	100

E táblázat adatai összességében megfelelnek a Kovács András-féle felmérés eredményeinek, ahol a 34 év alatti korosztály válaszai a fentiektől alig néhány százalék eltérést mutatnak. Újfent érdekes kilengést mutatnak a Wesselényi iskola végzettjei, akik a legmagasabb arányban ellenzik az antiszemita nézetek szabad terjesztését. A zsidó és nem zsidó iskolában végzettek adatai szinte hajszálra megegyeznek, míg a Radnóti és Berzsenyi egykori diákjai ismét nem okoznak meglepetést liberális attitűdjeikkel. A zsidóság iránti elkötelezettség csekély mértékben növeli a tiltó hajlam valószínűségét a teljes mintában.

X. táblázat: Összességében véve ön szerint mekkora ma a zsidóellenesség az országban? (Százalék)

	Lauder iskola	Scheiber iskola	Wesselényi iskola	Zsidó iskolában végzettek	Nem zsidó iskolában végzettek	Berzsenyi és Radnóti Gimnázium
Nagyon csekély	0	0	0	0	3	5
Csekély	23	24	29	25	29	45
Közepes	33	39	47	38	29	20
Nagy	31	27	24	28	31	20
Nagyon nagy	8	10	0	7	6	5
Nem tudja	5	0	0	2	2	5
Összesen	100	100	100	100	100	100

A fenti táblázatból nehéz bármiféle egyértelmű tendenciát kiolvasni – azon túl, hogy a két elitgimnázium végzettjei jóval csekélyebb mértékűnek tartják az antiszemitizmust. Nehéz magyarázatot találni arra, miért az ortodox szellemű iskola végzettjei tartanak legkevésbé az antiszemitizmustól és miért a liberálisabb Lauder egykori diákjai a leginkább. Az antiszemitizmus nagyságának megítélése első látásra nem mutat világos összefüggést a zsidó elkötelezettséggel sem, mint az alábbi táblázat mutatja:

XI. táblázat: Összességében véve ön szerint mekkora ma a zsidóellenesség az országban? (Átlag: 1 – nagyon csekély; 5 – nagyon nagy)

Zsidósághoz való viszony	Antiszemitizmus erőssége
Zsidónak születtem, de ez semmit sem jelent	3,20
Tudom, hogy zsidó vagyok, de nem sokat foglalkozom vele	2,71
Erősek a zsidó érzéseim, de más is fontos	3,23
Rendkívül erős a zsidó tudatom	3,16

Ha azonban azokat, akiknek a zsidóság semmit sem jelent (öt fő) összevonjuk a második csoporttal, és úgyszintén egy csoportba rendezzük az erős zsidó érzésekkel bírókat is, akkor hirtelen markáns különbség ugrik elő: míg a gyenge zsidó tudatúak körében az antiszemitizmus becsült erősségének átlaga 2.77, addig utóbbiaknál ez a szám 3.21. Amiből az a kézenfekvő következtetés adódik, hogy akik többet foglalkoznak a zsidósággal, azok többet foglalkoznak az antiszemitizmussal is.

Akiket ért már valamilyen antiszemita inzultus, azok persze nagyobb valószínűséggel (42 százalék) vélik erősnek az antiszemitizmust az országban, mint akik ezt megúszták (32 százalék). A különbség azonban szemmel láthatóan nem olyan nagy. Az erős zsidó tudattal bírók jóval gyakrabban számolnak átélt antiszemita inzultusról (39 százalék), mint azok, akik nem sokat foglalkoznak a zsidósággal (21 százalék).

Az antiszemitizmus erősségének vélelmezése azonban világos összefüggést mutat más szorongásokkal, félelmekkel is: mint az alábbi táblázat mutatja, minél nagyobbnak véli valaki az antiszemitizmust, annál jobban fél más embercsoportoktól is.

XII. táblázat: Összességében véve ön szerint mekkora ma a zsidóellenesség az országban? (Átlag: 1 – nagyon csekély; 5 – nagyon nagy)

Egyetért-e az alábbi állításokkal?	Antiszemitizmus vélt erőssége			
1. Szigorítanám a terhességmegszakítások engedélyezését	Igen	3,75	Nem	3,08
2. Szigorítanám a menekültek befogadását	Igen	3,58	Nem	2,96
3. Engedélyezném a prostitúciót	Igen	2,95	Nem	3,47
4. Támogatom a halálbüntetés kiszabását súlyosabb esetekben	Igen	3,25	Nem	3,07
5. Idegenkedem a cigányoktól	Igen	3,48	Nem	3,08
6. Elítélendőnek tartom a homoszexualitást	Igen	3,86	Nem	3,11
7. Szigorú börtönbüntetéssel sújtanám azokat, akik kábítószert fogyasztanak	Igen	3,73	Nem	3,10

ÖSSZEGZÉS

A zsidó iskolák – nem meglepő módon – erősen integrálódnak a zsidó közösségi hálózatba, s ezt az integráltságot a végzettek magukkal viszik, miután kiléptek az intézmény falai közül. Több információ jut el hozzájuk, mint a nem zsidó iskolában érettségizett fiatalokhoz, több csatornán kapcsolód(hat)nak a közösséghez. Ha azonban a különböző zsidó programok látogatottságát vesszük szemügyre, a különbség már nem ilyen markáns: a közösségi információs hálózatba való integráltság csak esély, amivel az esetek nagyobb részében nem jár együtt a tényleges részvétel – ez utóbbi nem tér el markánsan a kontrollcsoportétól. Egy ismert példával illusztrálva: az ingyenesen kiküldött hírleveleket, újságokat a legtöbb címzett, a reklámanyagokhoz hasonlóan félrehajítja, anélkül, hogy belenézne. Kivételt képez e szabály alól a volt osztálytársakkal történő kapcsolattartás, mely a zsidó iskolák végzettjei esetében jóval erősebb, mint a kontrollcsoportban. Nagyon sajátos alcsoportot képeznek a mintában a két elitgimnázium végzettjei: miközben kulturális mintáik, értékrendjük sok tekintetben eltér a zsidó közösségétől, s egy elit liberális mintát követ, addig tényleges emberi kapcsolataik erősen a zsidó közösséghez kötik őket.

Nem szolgálnak különösebb meglepetéssel azok a számadatok, amelyek a zsidók (és ezen belül is elsősorban a fiatalabb korosztály) átlagosnál liberálisabb, toleránsabb beállítottságát illusztrálják. Mindezt csupán aláhúzza az a tény, hogy ha zsidó hagyomány és liberális értékrend szembekerül, inkább az utóbbi dominál (homoszexualitás), és előbbi csak ott érvényesül, ahol nem kerül konfliktusba az utóbbival (abortusz).

Az antiszemitizmus erősségének megítélése terén két tényezővel mutatkozik összefüggés: akinek fontos a zsidóság, az hajlamos az antiszemitizmust is fontosnak, jelentősnek tartani; aki általában szorong, fél más embercsoportoktól, az hajlamos arra, hogy inkább féljen az antiszemitáktól is.

KIFIZETÉSI HATÁRIDŐK A KÉNYSZERMUNKA KÁRPÓTLÁSBAN

Alábbiakban összefoglaljuk a Claims Conference Volt Rabszolga- és Kényszermunka Kárpótlási Programjában kérelmet benyújtott személyek részére kiadott Közleményt. További információ a www.claimscon.org honlapon található.

A német alapítványi törvény értelmében, a német "Emlékezés, Felelősség és Jövő" Alapítványtól a kárpótlásra jogosult Holocaust túlélők és azok örökösei részére történő kifizetések utolsó napja 2006.szeptember 30.

Új kérelmeket az Alapítványhoz nem lehet beadni. Csak a határidőn belül benyújtott és még kifizetetlen kérelmek kerülnek feldolgozásra.

Önnek akkor kell felvennie a kapcsolatot a Claims Conference-szel, ha Holocaust túlélő, aki határidőn belül beadott kérelmet a volt rabszolga- és kényszermunka programban, és:

* jóváhagyásra került de nem kapta meg a teljes összeget, VAGY
* nem kapott értesítést kérelme státuszáról, VAGY
* kapott egy Örökösi Jelentkezési Nyomtatvány-csomagot, de azt még nem küldte vissza.

Egy jóváhagyott kérelmező halála esetén az örökösnek a halálesetet követő 6 hónapon belül, vagy 2006.szeptember 30-ig – ami a korábbi időpont – be kell jelentenie a Claims Conference-nél a jóváhagyott személy elhalálozását, a kifizetés érdekében.

Minden, fellebbezésekkel és örökösökkel kapcsolatos határidő ami 2006. szeptember 30-val nem jár le, ezen a napon befejeződik.

Minden, a fentiekben leírt kapcsolatfelvételt (kivéve a fellebbezésekkel és örökösi határidőkkel kapcsolatos értesítéseket) 2006.május 15. előtti postabélyegzővel ellátott levélben kell megtenni és annak legkésőbb 2006.június 1-ig meg kell érkezni a Claims Conference-hez.

Ezek a határidők az Orvosi Kísérletek és Tartós Egészségkárosodások Német Alapítvány-hoz beadott kérelmekre is vonatkoznak.

A Svájci Bank-rendezés Kényszermunka I kategóriáját felügyelő Amerikai Bíróság is a Német Alapítvány adminisztratív határidejét alkalmazza. Kérjük, vegye figyelembe: Ha egy időben beadott fellebbezésre a válasz elutasító volt, de a fellebbezési bizottsági döntést követően a jogosultságra vonatkozó bizonyítékok bemutatásra kerültek, lehetőség nyílhat a korábbi **döntés felülvizsgálatára**. A kérelmezőknek legkésőbb 2006.május 15-i postabélyegzővl ellátott levélben kell megkeresniük a Claims Conference Fellebbezési Bizottságát, és ennek legkésőbb 2006.junius 1-én be kell érkeznie. Kérjük, tartsa meg a postázás, a fax vagy email küldés írásos bizonyítékát.

ÚJ KÉRELMEKET NEM LEHET BEADNI.

További információ: **www.claimscon.org**

Claims Conference
Sophienstrasse 44 60487 Frankfurt, Németország
Tel: +49-69-170 886 47 Fax: +49-69-170 866 49 Slavelabor-de@claimscon

AHAD HA-AM

Ősimádat

(1897)

Bevezető megjegyzés: A Tóra szó, amely „tanítást vagy „útmutatást" jelent, s nem „törvényt", szigorú értelemben a Pentateuchusra vonatkozik – ám a zsidó gondolkodási rendszer fejlődésében immáron e rendszer totalitását jelöli – beleértve mindent, ami a vallásra, az etikára, a társadalomra, a jogra és a szertartásokra vonatkoztatható. Ebben az értelemben akár a „judaizmus" szinonimája is lehetne.
(Leon Simon)

A civilizáció kezdetei óta felvilágosult és előrelátó emberek szüntelen harcot folytatnak a mindenkori elődeik által örökül hagyott babonás hiedelmek, a barbár szabályok és szokások ellen: ez a harc a modernitás beálltával természetesen csak fokozódott.

A harci fegyverek sokfélék lehetnek. A modernitás támadási stratégiája mindig is az volt, hogy megpróbálja bizonyítani, ez vagy az az örökölt hiedelem nem állja ki a logikus és tudományos vizsgálat próbáját, hogy bizonyos törvények vagy egyes szokások összeegyeztethetetlenek az elfogadott etikai normákkal, ártalmasak az egyénre vagy a társadalomra. Ám az efféle érvelés, legyen bármennyire éles elméjű, szellemes vagy ékesszóló mindig csak egy aprócska kisebbség számára volt meggyőző. A nagy többség, beleértve a legtöbb művelt embert, ragaszkodott az öröklött hithez és életformához. Mi több, világosságuk és egyszerűségük ide vagy oda, ezen logikai és tudományos érvek mintha az ellenkező hatást érték volna el, amelyekkel csak még inkább arra késztették a tekintélyrombolókat, hogy erőteljesebben ostorozzák a makacs és ostoba tömegeket.

A tekintélyrombolók csak azt nem vették figyelembe, hogy mi ennek az ostobaságnak a forrása, vagy hogy a saját tevékenységük éppenséggel felerősítette mindezt. Az emberek ugyanis tisztelik és idealizálják a múltat, s könnyen felhördülnek bármi ellen, ami a múlt bölcsességét megkérdőjelezi. Azt állítani, hogy valamely nagy becsben tartott hagyomány badarság, egyenlő azzal, hogy az őseiket is ostobának tituláljuk; s minél nyilvánvalóbb a badarság, annál rosszabb fény vetül az ősökre, s az emberek annál indignáltabbak azon felvetéssel szemben, hogy az ősök ilyen egyszerű hibák vagy tévedések áldozatai lehettek volna. Nemhogy észrevennék elődeik korlátait, ellenkezőleg, arra a konklúzióra jutnak, hogy a hatalmas ősöknek minden kétséget kizáróan igazuk volt, csak mi törpék nem vagyunk megáldva annyi ésszel, hogy megértsük őket.

Természetesen a modernitással és az evolúció gondolatának elterjedésével ez igencsak megváltozott. Manapság a természettudomány módszertanát alkalmazzák az emberi eszmék, és intézmények kutatására is. A kritikusok szarkazmusát, a morális reformerek elutasítását a történész türelmes vizsgálódásai váltották fel, aki nem elégszik meg avval, hogy ezt vagy azt a véleményt vagy szokást tévesnek vagy abszurdnak minősítse, hanem minden emberi gondolatot és cselekedetet természeti jelenségnek vél, s forrását, fejlődésének törvényszerűségeit ugyanolyan precizitással kutatja, mint az állat vagy növényvilág rendjét. A történész, miként a természettudós, nem érzi feladatának, hogy dicsérjen, vagy elmarasztaljon, pusztán azt kutatja, miért és hogyan váltak olyanná a dolgok, amilyenek, milyen feltételek szükségesek fennállásukhoz és fejlődésükhöz, hogyan változtak korszakról korszakra. A kutakodás eme módja nem veti össze a törpéket az óriásokkal. Az emberi szellem működése örök szabályszerűségeknek felel meg, történelmen belüli megjelenésüket aktuális feltételek és környezeti körülmények határozzák meg.

Az ősi hiedelmek és szokások eme történeti vizsgálata és magyarázata nem foglalkozik minősítésekkel. Ami a modern ember számára aberrált vagy elborzasztó, azt is teljes komolysággal és szenvtelenül vizsgálja. A történész tudja, hogy mi nem azért gondolkodunk másként, mint őseink, mert alapvetően különbek lennénk, hanem mert mentális szemléletünk megváltozott, és egy másik világban élünk. [...] És éppen ezért azt is tudja, hogy az egyik nemzedék szent igazságai a következő abszurd tévedéseivé válhatnak, s a ma ítészeit nem biztos, hogy felmentik a holnap bírái.

Így a történeti módszer többet tett azért, hogy az emberi elmét kiszabadítsa a múlt fogságából, mint a tekintélyrombolók leghathatósabb érvei. Mikor úgymond „újraéljük" a régmúlt korokat, belépünk gondolataikba, megértjük lelkületüket, már nincs igényünk rá, hogy megítéljük, vajon hitük és szokásaik egy az egyben megfelelnek-e a mi elképzeléseinknek és szükségleteinknek. Így képesekké válunk arra, hogy tiszteljük őseinket, anélkül, hogy minden esetben kényszeresen nyomdokaikban kelljen járnunk. Minden nemzedéknek megvannak a maga szükségletei, megvan a maga igazsága. A maguk idejében őseink helyesen gondolkodtak és cselekedtek, miként mi a magunk eltérő körülményei között, másként bár, de hasonlóan helyesen gondolkodunk és cselekszünk.

Ám míg a történeti módszer a világ nagy részében képes volt másként láttatni a múltat, a zsidó gondolkodásban egyelőre nincs jele hasonló szemléletváltásnak. Magunk közt, a múlt iránti tisztelet, illetve az ősök hagyatékának kritikája közötti régi csata teljes gőzzel

folytatódik. Az örökség kritikáját, még mindig az örökül-adók lekicsinylésének tekintik: így a tisztelet elkerülhetetlenül az örökség feletti féltékeny őrködést eredményezi. Igaz, az utóbbi időben a csatazaj alábbhagyott, és hosszú évekig kevés vita volt a hagyomány törvényeiről és szokásairól. Ám ez nem annak köszönhető, hogy az elutasítást felváltotta a szenvedélymentes tudakozódás; oka inkább abban keresendő, hogy manapság a nemzeti gondolat lefoglalja szerzőink érdeklődését. Mivel ez a gondolat ezer szálon kapcsolódik a nemzeti géniusz iránti tisztelethez és ragaszkodáshoz, az eszme támogatói körében sokakat arra késztet, hogy kötelező jelleggel térdre boruljanak minden egyes kiüresedett hagyomány előtt – még ha ez gyakran csak a szövegelés szintjén jelentkezik is. Tévesen azt gondolják, hogy lehetetlen objektíven szemlélni a múltat, felismerni benne olyan vonásokat, amelyek furcsák a mi gondolkodásunk számára anélkül, hogy ezáltal elítélnénk az őseinket, szégyenfoltot ejtve nemzeti büszkeségünkön, és fellazítva a népünket összekötő érzületet. Így a nyugati országokban továbbra is ragaszkodnak ahhoz, hogy a zsidóságot csak egy vallásnak tekintsék, és a régi logika által próbálják megreformálni és megtisztítani egyszerűen az által, hogy a modern idők mércéjét tekintik mérvadónak, s nem érdeklődnek a kialakulási körülmények és okok iránt.

Itt van például egy olasz rabbi, aki támadja a törvénykönyvünket, a Sulchan Aruchot, követelve, hogy az elavult előírásokat töröljék el, és felszólít arra, hogy jelentsük ki: ez „nem a mi Tóránk". Végső soron igaza van. Azok az előírások, melyeket pontról pontra idéz, valóban teljesen idegenek a mai modern gondolkodásunk számára; és való igaz, ahogyan írja, hogy „nincs olyan modern neveltetésű zsidó, aki ezekben hinne". De a végkövetkeztetése mégis téves. Nem jelenthetjük ki, hogy „ez nem a mi Tóránk"; s egy ilyen kijelentés nem is tudná beigazolni reményeit és „eltávolítani a tudatlan félreértéseket". A Sulchan Aruch, ahogyan írja, „nem az a könyv, amelyet életünk szabályául választottunk"; s valóban, ez az a könyv, amelyet a történelem tett meg életünk szabályának, ha tetszik ez nekünk, ha nem. Elavult előírásaival ez egy olyan törvénykönyv, amely megfelelt azon múltbeli nemzedékek körülményeinek és követelményeinek, akik ezt magukra és utódaikra nézve kötelezőnek vélték. Azt mondani, hogy ez nem a mi Tóránk, olyan állítás lenne, amely nem felel meg a valóságnak. Ez igenis a mi Tóránk, abban a formában, ahogyan ez végül testet öltött a középkor végén; ugyanúgy ahogyan a Talmud is a mi Tóránk, ahogyan testet öltött az antikvitás végén, és ahogyan a Biblia is a Tóránk, ahogyan ez megjelent, amikor eredetileg nemzetként éltünk ősi földünkön. A Biblia, a Talmud és a Sulchan Aruch egyszerűen három különböző kifejeződése népünk géniuszának, melyek mind egy-egy történelmi korszak körülményeit és követelményeit tükrözik.

A történész tudja, hogy mi nem azért gondolkodunk másként, mint őseink, mert alapvetően különbek lennénk, hanem mert mentális szemléletünk megváltozott, és egy másik világban élünk.

A középkorban a száműzetés és az üldöztetés egyetlen egy inspirációs forrást hagyott meg a közösségi élet számára – a Tórát. A Tóra volt minden, és így minden a Tóra volt… Egy zsidó a kisujját sem emelhette meg addig, míg nem talált rá felhatalmazást a Tórában. A judaizmus vallási előírásainak ugyanolyan igazságértéket tulajdonítottak, mint a természeti törvényeknek. Ismerni kellett őket és megtartani; nem volt vita, és nem lehetet ízlés szerint válogatni közöttük. És miként az orvostudományt sem térítették el az illem szabályai, úgy a Tóra sem tekinthetett el az emberi élet akár legilletlenebb részleteitől sem. Azokban az időkben egy zsidó nem érezhette önmagát önmagának, nem érezhette magát eleven lénynek, ha nem volt beburkolva a Tóra légkörébe. Egyetlen egy pillanat, amelyet e világon kívül kellett töltenie, azt az érzést keltette, mintha csak száműzték volna valamely furcsa bolygóra; nyomban nyilvánvalóvá vált az idegenben való létezés keserűsége, a világban elfoglalt helyének komorsága; vészes előérzésekkel töltötte el, amelyektől csak akkor szabadulhatott, ha nyomban visszavonult saját területének ismerős és meghitt világába. Abban az időben a Tóra volt az ember mindene; élet s vallás elválaszthatatlan volt. Még egy olyan egyszerű műveletet, mint a reggeli szájöblítést is egy vallási jelentéssel bíró rítus rangjára kellett emelni: hogy az imát már tiszta szájjal mondhassuk!

A rabbi idézi Luzzatót, miszerint a Misnát és a Talmudot eredetileg nem a törvények és előírások tárának szánták. Luzzato helyesen látja: de ez nem válhatott közvélekedéssé. A zsidóknak szükségük volt egy életrendre, és ezt nem találhatták meg a tisztán történelmi kérdésekről való művelt beszélgetésekben, vagy a vélemények vitatható világában. Éppenséggel egy merev vallási kódex kemény keze kellett, rögzített és megmásíthatatlan törvényekkel és előírásokkal, melyek szabályozták az élet összes részletét. A Talmud volt az egyetlen olyan forrás, ahonnan egy ilyen törvénytárat meríteni lehetett; s így az életviteli törvények iránti igény egy új attitűdöt hívott életre a Talmuddal szemben, melynek egészét ily módon az élő és örök Tórának tekintették. Egy későbbi időpontban ugyanez az igény hozta létre a maimonidészi Kódexet, a Misné Tórát (melyet utóbb nagyon helyénvaló módon Jad Hachazakának, azaz „Erős Kéznek" neveztek). A Talmudból mechanikus értelmezés által kivont vallási szabályokat itt dogmatikus formában fektetik le, anélkül, hogy akár csak kísérletet tennének arra, hogy belső értékük alapján különbséget tegyenek közöttük, vagy hogy elvessék azokat, amelyek pusztán hely- vagy időfüggő értelemmel és értékkel bírnak. Bárminemű különbségtételt kizárt ugyanis az

az elképzelés, hogy a Talmud egy örök időkre szóló törvénytár. Ez a képzet korról-korra terjedt, míg el nem érte tetőfokát a Sulchan Aruchban.

Teljesen nyilvánvaló, hogy immáron nincs széleskörű igény ilyen vastörvényekre. Még azok közöttünk, akik aprólékosan betartják a Sulchan Aruch összes előírását, azok is csak a múlt iránti engedelmességből teszik. Ha a kódex már nem létezne, a jelenlegi nemzedék biztosan nem alkotná meg. Mindazonáltal hiba azt feltételezni, hogy Jerikó eme falai csak úgy egy kürtszóra le fognak omlani. A falak számára erős védelmet biztosít a múlt tiszteletének érzülete, s egy kürtszó csak újabb nagy hőstettekre ösztönzi a védőket.

Egy napon talán szükségét fogjuk érezni annak, hogy újfajta módon viszonyuljunk a hagyományhoz: lehet, hogy meg akarjuk érteni a fejlődésének természetes folyamatát. Lehet, hogy jön egy új Maimonidész, aki egy történelmi szemszögből újra kodifikálja a törvényt, s nem egy mesterséges logika alapján, hanem azon sorrendiség által, ahogyan a különböző törvények hosszú korszakokon át kialakultak. Az olyan kritikusok helyett, akik kijelentik, hogy a Sulchan Aruch nem a mi Tóránk, lesznek újfajta magyarázók, akiknek az lesz a céljuk, hogy népük pszichéjében megkeressék ezen előírások forrásait, hogy megmutassák, miért és hogyan nőttek ki az emberek anyagi és mentális környezetéből, vagy kerültek be kívülről szorító szükség vagy alkalmi lehetőség által. Akkor, de csak akkor, a múlt iránti tisztelet érzése immáron nem fogja kormányozni mindennapi életünk gyakorlati ügyeit. A népünk géniusza iránti odaadásunk és tiszteletünk semmit sem fog csökkeni, sőt, tán még gazdagodik is: hiszen minden egyes idegszálunkkal érezni fogjuk azt a tragédiát, amely bujkál a múltunk minden, akár pórias maradványában. Ám immáron nem leszünk kötelezve arra, hogy öröklött hagyományaink minden egyes apró részletecskéjét örök időre érvényes törvénynek és előírásnak tekintsük.

Fordította:
Csillag Gábor

Eredeti megjelenés: www.pilpul.net

„Nem asszimiláns

Spiró Györggyel beszélget Várnai Pál

Író, költő, irodalomtörténész, műfordító. Szerbhorvát–magyar–orosz szakokat végzett. Dolgozott a rádiónál, volt idegen nyelvű szerkesztő a Corvinánál, dramaturg a kaposvári Csiky Gergely Színháznál, igazgató a szolnoki Szigligeti Színháznál. Az irodalomtudomány kandidátusa. A József Attila-díj, a Madách Imre-díj, Ezüstgerely Díj, Művészeti Díj kitüntetettje, 2005 decemberében a Mazsike Magyar Zsidó Kultúráért díját vehette át. Pro Urbe Budapest díj, a Köztársaság babérkoszorúja, valamint a Déry Tibor- és Szép Ernő-jutalom tulajdonosa. Művei többek között *Az ikszek* (regény, 1981), *Miroslav Krleza* (monográfia, 1981), *Kanásztánc* (esszék, 1992), *Álmodtam neked* (elbeszélések, 1987), *A kelet-középeurópai dráma* (tanulmányok, 1986), *Shakespeare szerepösszevonásai* (1997), *Csirkefej* (drámák, 1987), *A jövevény* (regény, 1990), *Amíg játszol* (beszélgetés Jámbor Judittal, 2001), *A jégmadár* (regény, 2001), *Honderű* (drámák, 2002), *Mit ír az ember, ha magyar* (esszék), *Koccanás* (dráma, 2004), *Fogság* (regény, 2005). Fordított többek között Krlezát, Csehovot, Gombrowiczot, Wyspianskit és Shaw-t. Spiró György áprilisban volt hatvanéves.

– Festett, tanult hegedülni, zeneszerző akart lenni... Sokoldalúsága Csáth Gézát juttatja eszembe.

– Nekem annyiféle tehetségem nem volt, azért kötöttem ki az irodalomnál. Emiatt végeztem el a bölcsészkart. Hogy az írás mellett mennyi megélhetési forrása van az embernek? Irodalomból nem lehet, de nem is ajánlatos megélni. Mindig úgy gondoltam, hogy a szabadságomat azzal tudom megvásárolni, ha normális polgári foglalkozást űzök. Annak idején a rabbiknak meg volt tiltva, hogy a tevékenységükért pénzt fogadjanak el, valaki csak akkor lehetett rabbi, ha volt polgári foglalkozása.

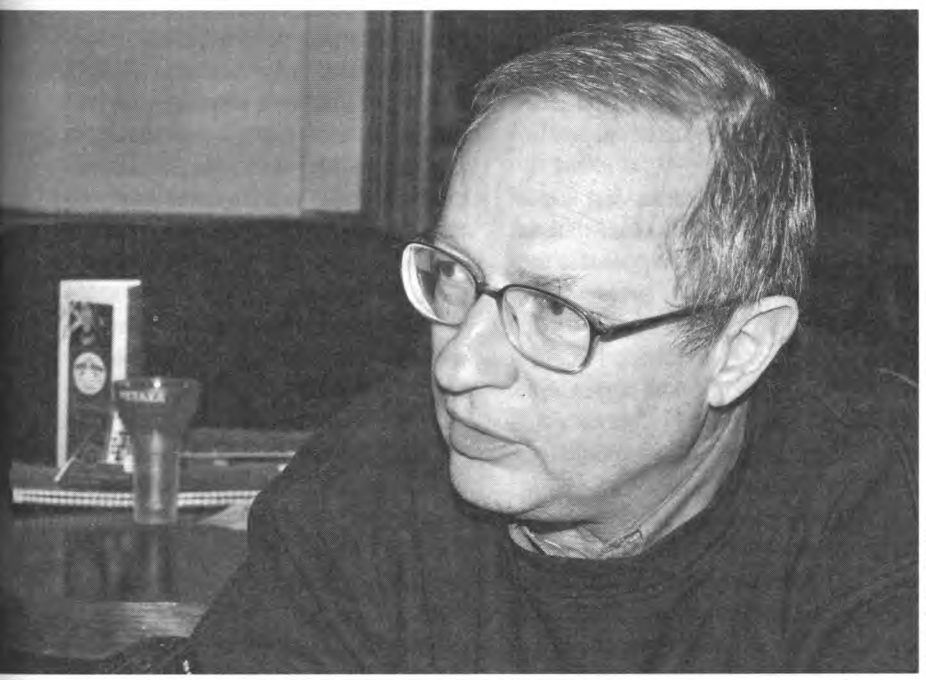
– Ugye korán elhatározta és meg is indokolta, miért akart éppen drámaíró lenni?

– Tizenhat évesen döntöttem, elég gyermeteg módon. Egyrészt úgy gondoltam, hogy a drámairodalom Magyarországon nem olyan erős, mint a próza, másrészt azt reméltem, hogy egy drámát meg lehet írni belátható időn belül, nem kell annyit dolgozni vele, mint egy regénnyel. A drámát irodalmi műfajnak képzeltem el, teljesen színházidegenként. Később bekerültem ilyen-olyan színházakba, de nem azért, mintha azt hittem volna, hogy az ember akkor lesz jó drámaíró, ha színházba kerül. Fordítva áll a dolog: a létező színházi formák inkább megkötik az író fantáziáját, semmint segítenek neki.

– Beszéljünk most talán az identitás problémájáról. A kárpótlásról szól Szappanopera című darabja, amelynek főszereplője azt mondja, hogy „aki bárhol, bármikor identitásra hivatkozik, az náci". Miért ennyire identitásellenes? És miért is ne lehetne valakinek egynél több identitása? Akár mint embernek, akár mint írónak? Miért ne lehetne valaki, példának okáért, magyar zsidó?

– Mindenkinek annyi identitása lehet, amennyit érez, ez nem elhatározás kér-

vagyok, hanem magyar"

Fotó: Tóth Csilla

dése. Noha vannak, akik tudatosan eljutnak egyik identitástól a másikig, akármilyen is ez. Lehet ez nemzeti, vallási, lehet filozófiai, lehet nemi identitásváltás, sok minden létezik a mai világban. Az embernek nincs az identitásával gondja addig, amíg ideológiai, politikai okból erre nem kényszerítik. Miután ez a kényszerítés a 19. és 20. században gyakran előfordult, Kelet-Európában pedig folyamatosan, ezt a szót utálatosnak tartom. Ez nem azt jelenti, hogy nekem ne lenne identitásom, magyar író vagyok, kész. Miután nem vagyok vallásos, nem lehetek zsidó. Ha valaki nem vallásos, akkor zsidónak a náci törvények alapján minősíti magát, vagy minősítik őt zsidónak mások. Aki ma bármiféle identitást követel, egyeseket kizár belőle, másokat belezár, az tisztátalan és förtelmes dolgot művel. A nemzetállamok kialakulása előtt egyszerűbb volt az élet: az embernek volt egy társadalmi helyzete, főleg a feudalizmusban, meg korábbi időszakokban. Felnőtt egy vallásban, élete végéig abban élt, és úgy is halt meg. Az identitásával nem volt probléma, és a nyelv sem volt probléma. Nemcsak a zsidókkal fordult elő, hogy az anyanyelv nem az identitás meghatározó eleme, hanem nagyon sok néppel. A modern társadalmak esetében azonban a nyelvnek meghatározó szerepe van, Kelet-Európában különösen. Nekem, személy szerint, ez a legfontosabb. Én a nyelvvel dolgozom, más nyelven, mint magyarul, szépirodalmat írni nem tudok, következésképpen egész kultúrám, habitusom, beállítottságom magyar, attól függetlenül, hogy mások mit gondolnak rólam. Attól függetlenül is, hogy nem voltam hajlandó a vezetéknevemet megváltoztatni. Ez a vezetéknév a németországi Speyer város nevéből származik. A 12. századtól a 14. századig éltek ott zsidók, akkor nagy részüket kiűzték, és Lengyelország nagylelkűen befogadta őket. A Speyer városból elmenekült zsidók valamennyien Speyer város lengyel nevét kapták vezetéknévként, ez Spira, ebből van a Spiro és a Shapiro változat. Többször felszólítottak, hogy változtassam meg a nevemet, mert ilyen zsidó névvel nem lehet valaki magyar író, én pedig úgy gondoltam, hogy igenis lehet. Ez azonban semmit nem mond az identitásomról. Nincs okom, hogy az őseim nevét megtagadjam, ennyi.

– Ön több esszéjében, mint pl. a Zsidógyártásban is kifejtette azt a gondolatát, hogy csak faji alapon lehetett a zsidókat mind „egy kalap alá venni", ennek rettenetes következményeivel. Megkockáztatom viszont, hogy voltak és vannak országok, ahol nem voltak zsidótörvények, és ahol a felekezeteket mégis számon tartották. Az ön gondolkodása megint Radnótit juttatja eszembe. Önéletrajzi regényében a jó barát Vas István felidézi egy beszélgetésüket, amelyben azt mondja Radnótinak, hogy nézd Miklós, azt megteheted, hogy azt mondod, zsidó vagy, azt is, hogy nem érzed magad zsidónak, de azt az egyet nem teheted, hogy azt mondod, nem vagy zsidó.

– Semmi közöm a zsidósághoz, attól függetlenül, hogy a náci fajtörvények értelmében százszázalékos zsidónak minősülök, apai ágon is, anyain is. Apai ágon távoli unokabátyám a híres munkácsi csodarabbi, anyai ágon távoli rokonom egy katolikus szent, Edit Stein, de semmi közöm hozzájuk, nem ismertem őket, az én kultúrám nem az ő kultúrájuk. Én nem asszimiláns vagyok, hogy egy másik „förtelmes" szót használjak, hanem magyar. Időnként az embert lezsidózzák és kizárják a magyar irodalom köréből, de ez nem az én identitásom kérdése, ez a nácik identitásának a kérdése, ez az ő problémájuk. Meg is ölhetnek, és akkor mi van? Egyetértek Radnótival, aki nemcsak azt mondta, hogy ő magyar költő, azt is mondta, hogy ő magyar katolikus költő. Én vallástalan vagyok, annyira, hogy még ateista sem vagyok.

– Radnóti ugyanazt mondja lényegében, amit ön, hogy nézetein az sem változtat, ha megölik.

– Semmi kifogásom az ellen, hogy valakinek az enyémtől eltérő identitása legyen. Magánügy. Van, aki tudja váltogatni az identitását, van, aki úgy gondolja, hogy kulturális hagyományában van valami zsidó, legyen nekik. Nekem nincs semmi. Mindazt, amit a műveimben leírok és köze van a zsidósághoz, mint Európában mindennek, a nullától kellett megtanulnom. Bele kellett helyezkednem vallásos típusú gondolkodásmódokba, mert a hőseim úgy gondolkoztak. De az ő gondolkodásuk nem az enyém. Megkaptam párszor, hogy jön ahhoz egy úri fiú a Rózsadombról – noha Újlipócián nőttem fel –, hogy a *Csirkefej*et megírja… Hogy jön ahhoz, hogy a keresztény középosztályt szimpátiával ábrázolja a *Honderű*ben… Honnan tudja, mi van a prolik fejében, mint a *Kvartett*ben… Hát úgy, hogy ez a dolga. Ettől író. Ezt persze nemcsak a magyaroktól kapja meg az ember. Egyes lengyelektől megkaptam, hogy cionista meg lengyelellenes vagyok. Megkaptam a horvátoktól a horvátellenességet, mert írtam egy monográfiát *Krlezá*ról. Nem is olvasták, nem tudnak magyarul, valaki megsúgta nekik… Ha elég sokáig él az ember, előbb-utóbb lenácizzák, lefasisztázzák, lebolsevikozzák, lezsidózzák. Nincs jelentősége, az identitás nem külső, hanem belső, de az sem kötelező, hogy legyen.

– Ha valóban így van, ahogy mondja, akkor miért viaskodik ennyit a zsidó problémával, miért foglalkozik ennyit zsidó tematikával? Kezdve az esszékkel, a Szappanoperán, az Elsötétítésen át a Jövevényig és a Fogságig? Különvélemény című esszéjét avval kezdi, hogy „a magyarságot a zsidókérdés nem érdekli". Attól tartok, hogy sok minden más sem.

– A *Jövevény* című regényemben egy speciális lengyel szekta történetét vizsgáltam, és azért kellett belemennem a zsidó és a keresztény misztikába, mert a hőseim ismerték. Ha pedig az embert az érdekli, hogy kétezer évvel ezelőtt a kereszténység milyen közegben született meg, a zsidóságot lehetetlen kihagyni, mert az első két-háromszáz évben a keresztények a zsidóságon belüli szektaként léteztek. Akármennyire fájdalmas is ez a zsidók és a keresztények számára, de így történt. A kérdés az, vajon nekem mint magyar írónak, jogom van-e meríteni az egész világ történelméből. Korlátoz-e engem a hazám abban, hogy bármiről írhassak? A lengyelek ókori történeteket ugyanolyan joggal írhatnak, mint akármi mást. Nemcsak Sienkiewicz, hanem például Zygmunt Krasinski, akinek van egy kitűnő drámája az őskeresztényekről. Nálunk majdnem nemzetárulásnak számít bizonyos körökben, ha az ember nem magyar témát választ, hanem úgynevezett „idegen" témát. Ami elmebaj.

– Igen, hát Magyarországon legfeljebb Attiláról, Isten ostoráról lehetett írni. De azért ott van például Móra Aranykoporsója is.

– Mintha nem lennénk feljogosítva arra, hogy az egész világ történeti-kulturális hagyománya a miénk is legyen. Ez a provincializmus azért is nonszensz, mert a magyar műfordítás-irodalom az egyik legjobb a világon.

– Különös és szomorú is egyben, hogy éppen önt hazaárulózták le. Önt, aki ismételten hangsúlyozta a nemzeti irodalom fontosságát. Le is vonta a tanulságot: „1986 óta elvették tőlem a hazámat", és azóta egy „szellemi hazában élek". „Az én magyarságtudatom mélyen van."

– Ez alkati dolog, apám is idealista volt. Én elég mélyen vagyok magyar, hiszen egyebem sincs, mint a magyar nyelvem. Emigrálni nem tudok, elveszteném a nyelvet, röghöz vagyok kötve. Azt is tudom, hogy a magyarság mennyire társtalan ebben a régióban. Ismerem a környező nyelveket és kultúrákat, a magyarság semmibevétele emiatt sokkal mélyebben bánt, mint másokat.

– Lehetséges a magyar irodalmi kánonon belül egy partikuláris zsidó identitás ábrázolása? Pap Károly ezt megpróbálta, és el is nyerte Németh László elismerését, hogy tudniillik így kell írnia egy zsidó írónak.

– Nem zárom ki, hogy Magyarországon szülessen nagy tehetségű, kisebbségi nyelven író prózaíró vagy költő. Figyelemre méltó műveket írtak a reformkorban a Pest-Budán élő tótok és rácok. De a zsidóságra ez nem érvényes. A magyar zsidóknak legalább 150 éve magyar az anyanyelvük. A német zsidókat sem úgy disszimilálták, hogy azt állították volna, hogy nem német az anyanyelvük, hanem jiddis vagy ladino, mert mindenkinek német volt az anyanyelve. Vallásosak sem voltak, a vallással sem lehetett érvelni. Jött hát a vér mítosza Németországban is, Magyarországon is. Épp az a probléma, hogy jogilag, kulturálisan, nyelvileg és lelkileg magyarokat disszimilálni akartak, hogy elrabolják a vagyonukat, elfoglalják helyüket a szellemi, a tudományos és a kulturális életben. Ez a késztetés nem halt ki teljesen, és ez ellen tiltakozik az ember, ha normális, mint teljes magyar jogú állampolgár, akinek magyar az anyanyelve és kultúrája. Pap Károly gyönge író. Nem azért, mert zsidónak vélte magát, hanem mert nem volt elég tehetséges és szorgalmas.

– A rendszerváltás környékén írta azt is, hogy felháborítja, amikor egyesek nemzetiségi státust követelnek a zsidóságnak. Mára ennek az ügynek sokkal virulensebb hangoztatását halljuk. Változott-e a véleménye?

– Van néhány ismérve a nemzetiségnek, ezeket nem a magyar alkotmány definiálja, hanem egy törvény írja le, s ezeknek az úgynevezett magyar zsidók nem felelnek meg. Ha vallásos valaki, járjon imaházba, tartozzék a gyülekezetbe, ez tiszta ügy. Ha kulturálisan gondolja a zsidóságát, tanuljon meg ivritül, jiddisül, ladinóul. A nemzetiségről annyit bírnak mondani, hogy a mai magyar zsidókat a holokausztemlékezet teszi közösséggé… Nem teszi sem jogilag, sem valóságosan. Azért születik egy ilyen javaslat, mert a nemzetiségi kisebbségnek jutó támogatást valakik meg akarják kaparintani. A veszély az, hogy nemcsak azok válnak egy újsütetű nemzetiség tagjaivá, akik úgy érzik, hogy oda tartoznak, hanem erőszakkal oda terelnek olyanokat is, akiknek az egészhez semmi közük. Ez a legjobb út a 21. század első zsidótörvényéhez. Ha ezt a parlament elfogadja, az ember a legjobban teszi, ha veszi a kalapját. Mint magyar meneküljön, félreértés ne essék, mert aki zsidónak érzi magát, rég elment Izraelbe vagy az Egyesült Államokba. Nem tartom kizártnak, noha igen kicsi az esélye, hogy miután Európában ez az utolsó nagyszámú „közösség" (nem az, nem győzöm hangoztatni, de ők így fo-

galmaznak), addig nem is fognak nyughatni, amíg mindenkit el nem üldöznek, akit ők zsidónak neveznek. Ennek gyönyörű példáját láttuk 1968-ban Lengyelországban, aminek katasztrofális következményei lettek, főleg a lengyelekre nézve. Ez a forgatókönyv folyamatosan létezik Magyarországon Rákosiék óta, és vannak úgynevezett zsidók, akik alájátszanak.

– Hát ez nem éppen derűlátó prognózis. De beszéljünk most inkább az 1987-ben megjelent Jönnek című híres vagy hírhedt verséről, továbbá a már korábban, 1981-ben megjelent regényéről, az Ikszekről. Mindkettő botrányt okozott. Versében – amely sokakat felháborított, majd később nem kevesen visszakoztak, és igazolva látták a vers mondanivalóját – valamit mélyen megérzett. Az Ikszek okozta vehemens lengyelországi reakcióra is jól emlékszünk. Ekkor írta A tollamért című szenvedélyes cikkét.

– Ami az *Ikszek*-botrányt illeti, az nem „a lengyelek" műve – sokféle lengyel van, tele van Lengyelország művelt humanistákkal –, hanem egyetlenegy nácié. Ezt nyugodtan kijelenthetem, ugyanis ő – aki a lengyel kommunista párt oszlopos tagja volt, amikor megtámadta a regényemet – a rendszerváltás után a lengyel náci párt alelnöke lett. Mulatságos, hogy a regény alapján készült *Az Imposztor* című darabomat ugyanakkor több mint százszor játszották Varsóban, óriási sikerrel, a belőle készült filmet pedig eddig nyolcszor vagy kilencszer adta le a lengyel televízió. Két darabomból, a *Kvartett*ből és a *Szappanopera*ból a lengyelek nagyszerű filmet csináltak. Ami a verset illeti, alaposan megvizsgáltam a botrány után, és jelenthetem: nem zsidó vers. Semmi nincs benne, csak magyarságtudat. Aki lezsidóz érte, az náci. Sajnos, ha Magyarországon valaki a náci tendenciák ellen nyilvánosan fellép, az egyesek szemében nem lehet magyar, csak „idegen", például zsidó. Ez beteg, elvakult reagálás. De sok nagyszerű magyar volt, aki fellépett az ilyen tendenciák ellen, Bartóktól kezdve Márain át Móricz Zsigmondig, ez közismert.

– Úgy hallottam, hogy páran, így Vas István, Karinthy Ferenc megijedtek és elhatárolódtak. Ez így volt?

– Így. Vas Istvánnal egy szót sem beszéltem többé, a temetésére sem mentem el. Karinthy viszont megkövetett. Belátta, hogy a vers nem az én rémlátomásom volt, ez a tendencia újra létezik. A látogatásomról beszámol a naplójában, a témáról nem. Ezt a verset 1984-ben írtam, akkor figyeltem fel, hogy a stadionokban kezdenek rasszista lózungokat skandálni. Ismertem a szurkolókat, és világos volt, hogy betanították őket. Később kiderült, hogy a pártvezetés egyik szárnyának a segítségével kezdték felülről lefelé újra bevinni az emberekbe az antiszemitizmust, amely már szinte nem volt sehol. Aztán elért az alsóbb rétegekig, noha az embereknek semmiféle érdekük nem fűződik az antiszemitizmushoz, életükben zsidót nem láttak, és fogalmuk sincs, mi az egésznek a háttere. Hogy az óvodában a gyerekek ma zsidóznak, az a nyolcvanas évek elején kezdődött, nem pedig a rendszerváltás környékén, ahogy szeretik hangoztatni hamisan, és felülről generálták ugyanúgy, ahogy a Moczar-féle frakció tudatosan művelte a Lengyel Egyesült Munkáspártban. A magyar társadalom ellenállóbbnak bizonyult a kísértésre, és úgy látom, hogy most is ellenállóbb.

– Az ön regényeiben, drámáiban mindig található bizonyos aktualitás, mára vonatkozó érvényesség. Az Ikszekről például egyszer azt nyilatkozta, hogy „nemcsak a múltról szól, ma is az Ikszek korában élünk" (tudniillik a Kádár-korszakban).

– Nem írtam a jelenről nagyregényt, nagyon nehéz a feladat. Ha egy történelmi regényben felismernek a jelenben is érvényes problémákat, az attól van, hogy az én érzékenységem is a mai korban alakult ki.

– Nekem is, mint sokaknak, feltűnt a többjelentésű cím: Fogság. Mindenekelőtt Radnóti csodálatos sorai jutottak eszembe: „Egy nappal rövidebb, lásd, újra a fogság, s egy nappal rövidebb, látod, az élet is." A bibliai vonatkozás mellett a fogság lehet maga az élet, legalábbis a keleti felfogás szerint, lehet a test, lehet a zsidóság, a vaksiság, és a regényben ábrázolt szó szerinti fogság persze, elsődlegesen. Önéletrajzi párhuzamokat is említett. Egyik nagybátyjáról meséli egy interjúban, hogy – azt hiszem – Svájcban ült egy padon, és leült mellé egy úr, aki megkérdezte tőle, hogy nem akarna-e dolgozni a British Intelligence Service-nek. Ráadásul az illető úr nem volt más, mint a brit külügyminiszter, Mr. Eden. Önt is meggyanúsították mindenfélével, például azzal, hogy KGB-ügynök. A kémkedés, a besúgás, a bizalmatlanság központi, visszatérő motívuma a Fogság mellett az Ikszeknek is.

– Állandóan mindenfélét mondanak az emberekről. De most már elvileg lehetne tudni, ki volt ügynök és ki nem. Néhány hajdani barátom a rendszerváltozás után elkezdett megint barátságosabban nézni rám. Kiderült számukra: amit bizonyos körökben terjesztettek rólam, nem igaz. Kikértem a magam anyagát. Voltam olyan ügyekben, amelyek közelében hemzsegtek a besúgók, noha én magam nem voltam „ellenálló". Ehhez képest szinte semmit nem kaptam, és ez törvényellenes. Ez nem jó bizonyítvány erről a köztársaságról.

– A Fogság Urija szintén egyfajta „jövevény", akiről nem lehet tudni, kicsoda, akit érdekessé tesz, hogy nem lehet belelátni, félreértik.

– Sok emberrel előfordul, hogy nem annak vélik, aki, hanem démonizálják. Azt démonizálják, akit nem értenek, s olyan tetteket tulajdonítanak neki, amit nem tett, ami eszébe sem jutott, de ez a társadalmi léttel jár. Ebből a szempontból a mai vagy a tegnapi Magyarország nem rosszabb, mint az ókori Görögország.

– Ön a Fogság áttörő sikere után különös helyzetbe került, mert most már ennél kevesebbet nem tehet le az asztalra.

– Az embernek minden műve más, különben nem volna érdekes megcsinálni. Más dolgokon töröm a fejem azóta.

– Sok ma is érvényes mondanivalót találunk a regényben, többek között az emberi természetről, ami, úgy tűnik, évezredek múltán sem változik. Nem is beszélve a zsidókérdésről, a kisebbségi helyzetről. A zsidók már itt is „jöttmentek", s „már akkor is" felvásárolják a bankokat, kapzsik, kizsákmányolók. Nem beszélve a regényben ábrázolt alexandriai tömegmészárlásról. Az első pogrommal van netán dolgunk?

– A „pogrom" szó nincsen leírva a *Fogság* című regényben, ugyanis ez akkor még nem létező fogalom volt, ez jóval későbbi, szláv eredetű szó, és szlávok akkor még nem is voltak. A regényben Vészt emlegetek, de ez nem „vészkorszak", hanem „vész". A „gettó" szó sincs leírva, holott ez volt az első gettó, mert az is középkori fogalom. Azt azonban használom, hogy „maffia", hogy „kommandósok" – így is hívták őket –, mert a funkció azonos. Vigyáztam, hogy semmit vissza ne vetítsek a későbbi történelemből, mert hamisítás lett volna.

– Ahogy Jámbor Juditnak elmondja könyvben megjelent beszélgetésükben: a Jövevény „egy nagy lengyel regény magyarul". Arról is szól itt, hogy a misztika, a messianizmus, a lengyelekkel ellentétben, nem igazán tekinthető magyar hagyománynak. Sajnálatos, hogy többek között a lengyel irodalom rendkívül mély ábrázolása ellenére sem kell ez a regény a lengyeleknek, ugyanakkor a magyar olvasó számára ugyanez eléggé megterhelő olvasmány. Míg a Fogságot az emberek le sem tudják tenni. Számított ekkora sikerre? Hiszen a már említett beszélgetésben legfeljebb arra számított, hogy regényeinek csupán pár ezer olvasója lesz.

– Amikor ezt mondtam, még nem tudtam, hogy a *Fogság* regény lesz. Ami *A jövevényt* illeti, közeledik az idő, amikor ki fogják adni a lengyelek, és én addig vagyok nyugodt, amíg nem uszulnak a lengyel rajongók. Ők nagyon tudnak utálni is, de rajongani is, és ha ők egyszer felkapnak valakit, akkor csapatostul ülnek az ember lépcsőházában, és nem mozdulnak. Addig vagyok szabad, amíg nem fedeznek fel a lengyelek.

– Mint ahogy egy időben nagyon szerették a magyarokat.

– Mi vagyunk az egyetlen nép, amellyel nem háborúztak, hogyne szeretnének minket. Hozzáteszek valamit. Éppen azon dolgozom, hogy átírom *A jövevényt*. Nem szoktak regényt átírni az írók, nyaktörő vállalkozás. Tizenhét éve fejeztem be, és rájöttem, hogy van mit javítanom rajta. Én is hibáztam, nemcsak a hivatásos és a nem hivatásos befogadók. Nagyon remélem, hogy könnyebben lesz olvasható. Ez nem jelenti azt, hogy engedményt tennék, sőt mélyíteni szeretném a szereplőket.

Újjászületés

Rend a lelke az elfojtásnak: ortodoxia és a női szexualitás

A Titanic filmfesztiválon bemutatott *Kis Jeruzsálem* nagy film egy Párizs elővárosában élő, tuniszi származású ortodox zsidó testvérpárról, a szikáran hűvös és szép Mathilde-ról, és a gyönyörű, teltkarcsú Lauráról.

Vastag harisnyanadrág kúszik kecses női lábra. Az ortodox lány mindig hosszú ujjú kardigánt visel, karját melle előtt zárkózottan összefonva, sietős léptekkel halad át a rideg hangulatú párizsi elővároson. Laura *(Fanny Valette)* kantiánus filozófushallgató – königsbergi mesteréhez hasonlóan minden este hét órakor kényszeresen sétára indul, mert rend a lelke mindennek, különösen az elfojtásnak. Nővére, Mathilde *(Elsa Zylberstein)* háromgyermekes családanya. Megözvegyült anyjukkal és Mathilde szintén vallásos férjével élnek együtt. Miközben az új antiszemitizmus légkörében felgyújtják zsinagógájukat, és szkinhedek verik meg a férjet egy focipályán, ahol gyerekeivel focizik, a nővéreket belső tűz emészti.

Mathilde kielégítetlen és szeretetlen, s a húgának önigazolásképpen vulgarizálva idézgetett Tóra mögé bújik vágyai elől. Laura szintén kielégítetlen és szeretetlen, ő azonban Kant mögé bújik, és filozófiává szublimálja vágyait, mondván: csak az szabad, aki a szellemnek szenteli életét, így szabadulva meg vágyaitól. Kissé szatirikusan, s némiképpen klisészerűen ábrázolt, özvegy anyjuk talizmánnal és füstölővel próbálja elűzni Laura démonjait, aki sorra hessegeti el kérőit. A filozófia felé próbálván kitörni a vallás korlátai közül, mégis hű a vallás okozta tiltásokhoz és az örömtelenségéhez, amely nem feltétlenül a vallásból ered – sejthetjük meg a film más képsoraiból, ahol a zsidó közösség tagjai a közösségben feloldódva, derűsen és önfeledten ünnepelnek –, ám Laura, akár taslich szertartáson vesz részt Ros Hasana alkalmával, akár Purimkor hallgatja a megilla-olvasást, kívül reked. Nem leli helyét az övéi között, miközben nem akarja elutasítani közös hagyományukat sem.

Séta közben egy arab bazár előtt mindig ugyanabba a férfiba, Dzsamelbe *(Hedi Tillette de Clermont-Tonnerre)* botlik. Ő az, aki egyedül képes halovány mosolyt csalni az arcára. A férfival egy helyen – talán gyermekkoruk fogságának mélyértelmű jelképeként – *egy óvodában* dolgozik, s *rak rendet,* éjszakánként helyére téve a nap-

közben szanaszét hagyott játékokat. Az öltözőben, mintha váltanák egymást, bár egymásnak háttal, mégis egy időben öltöznek. Szemérmesen nem néznek egymásra, de a lány vállára egy ízben felsegített, sikktelen szürke munkaruha is erotikussá válik a tabuktól terhelt érintéstől. Az arab férfi, ahogy egy elharapott mondatából kiderül, szintén intellektuel: irodalmár és újságíró, akinek hazájából szabadgondolkodása miatt kellett menekülnie.

A film elején mintha ellentmondás feszülne a családos Mathilde beérkezettsége, anyasága/feleség mivolta, tórahűsége, és Laura lázadása, megszállott, szekuláris stúdiumai és magánya között. Álmatlanul, reggelig olvassa olykor kedvenceit, s a nyitott könyvre bukva szenderedik el. Mintha ő lenne a gyenge láncszem, a lázadó, aki Párizs egy másik kerületébe szándékozik költözni, és egyedül élni. Pedig a testvérek sorsa közös: egy villanásnyi jelenetben feltűnő fotón megjelenik az elvesztett apa, s a figyelmes nézőnek világossá válik az anya néma, a lányokat is behálózó gyásza, mely a kisebbségi sorban élő bevándorló család befelé forduló, fojtott és fojtogató légkörét tetézi, s magyarázza a lányok elhárított örömét.

Amikor a szexust örömtelenül elhárító, vagy legfeljebb házastársi kötelességként elviselő Mathilde számára világossá válik, hogy reggelenként kissé elmélázva imádkozó férje tán nem a Tóra szavain elmélkedik, hanem a zakóján – kissé elcsépelt motívumként – talált szőke hajszálból és a parfümillatból ítélve félrelép, összeomlik a látszatnyugalom. A mikvében alámerülő asszony – aki az *oná* időszaka után ezzel ismét kötelességére: a sivár és boldogtalan egyesülésre, ám szándéka szerint talán épp a válásra készül – az áldást mondva elsírja magát. A megindító jelenetben könnyei gyarapítják a mikve vizét. S e képsoroktól fogva fordul a történet.

Nővér és húg együtt mennek tanácsadásra a mikvét felügyelő asszonyhoz, a női titkok tudójához, aki a hétköznapok felszínes tabuit és az asszony gátlásait oszlatva hozzásegíti Mathilde-ot, hogy átélve saját teste örömét, visszahódítsa férjét. Laura – közvetve – szintén bátorítást kap, hogy engedjen saját késztetéseinek, melyet addig Kantba fojtott. E jelenet kissé felszínesen interpretálja az ortodox nők problémáit – lévén a tét itt kissé leegyszerűsítve mindössze annyi, hogy Mathilde megérintse férje péniszét, és aktív részesévé váljon szeretkezéseiknek –, ha tudjuk is, két, egymáshoz legközelebb álló test között mily nagy tud lenni olykor a távolság. Ám ha úgy vesszük, hogy

Mathilde (és a tanácsokat felhasználó Laura) nem csupán a szexuális örömre, saját női vágya beteljesítésére kap itt felhatalmazást, hanem egy „pótanya" által, a vágyra való felhatalmazással saját személye újraélésére, és így *újjászületésre,* akkor e kissé felszínes jelenet mély értelmet nyerhet. Mert a másik testtől érzett távolság az önmaguktól való elidegenedettségükből fakad.

Laura leküzdi gátlásait és enged az arab fiú közeledésének, aki hivatalos papírokkal nem rendelkező bevándorlóként, politikai üldözöttként hasonlóan elszigetelt és magányos, mint ő, ám amikor a fiú családja számára nyilvánvalóvá válik, hogy a Dzserba szigetéről, „a zsinagóga mellől" származó szerelme kiféle, megfenyegetik, hogy el kell hagynia az országot, és Dzsamel nem képes kitartani. Utalásnyi, ízléses és hiteles a különbségtétel a két család hangulata között, igaz, Laura nem viszi fel bemutatni szerelmét. Hiteles a pár kulturális hátteréből, problémáiból eredő hasonló sorstörténetük, illetve kettejük szabadságfokának különbsége is, melyből kapcsolatuk kudarca ered.

A visszafojtottság felszíne alatt forró erotikájú, és az emberi identitásdilemmákat a zsidóság vallási problémái által, ám azon túl személyes perspektívában is ábrázolni képes film végén Mathilde leküzdi gátlásait, és felszabadító hatású jelenetben érinti meg férjét és egyesül vele. A feszültség eloszlik, s mintha a Sekhina szárnyai alá kerültek volna: egymás szájába nevetnek.

Laura pedig felnő. A veszteség elviselésére is képessé válván, partnerkapcsolatra is alkalmas immár: *elhagyhatja az óvodát.* Miközben családja a fokozódó zsidóellenesség következtében Izraelbe települ, s anyja elhalt férje fotójának üvege alá csúsztatja kisebbik lánya portréját is, Laurát nem béklyózza tovább a kisebbségi sors és anyja veszteségének emléke sem. Nem a zsidóságtól szakad el, hanem a szenvedéstől: a párizsi metró mozgólépcsőjén látjuk a film utolsó képsorain.

Szántó T. Gábor

(La Petite Jerusalem/Little Jerusalem, Franciaország, 2005, Forgatókönyvíró, rendező: Karin Albou, operatőr: Hélène Louvart.)

One World...

The Jerusalem Report gives you what no other magazine offers: a penetrating firsthand look behind the local, national and international headlines in the dynamic Jewish World.

We connect you to a shared experience.
We connect you to your world.

...Just Pages Apart

Subscription Information at:
The Jerusalem Report, P.O. Box 1805, Jerusalem 91017 Israel
E-mail: jsubs@jreport.co.il Website: http://www.jrep.com
Tel.: 1-800-574-574 Fax: 972-3-5613699

KŐLEVES VENDÉGLŐ

Legendák egymás közt

Fotó: Tóth Csilla

Izgalom van a városban; új hely nyílt a Dob utca és a Kazinczy utca sarkán, a városi legendának számító Kiskacsa vendéglő helyén. Márpedig legendás kisvendéglő helyén egy új kisvendéglőt nyitni kockázatos vállalkozás, óhatatlanul méricskélni, hasonlítgatni kezd az ember. A Kőleves azonban állja a sarat, ezt bizonyítja az is, hogy nehéz asztalhoz jutni, még úgy is, hogy helyszűke miatt a végtelenül bájos pincérlány kellő határozottsággal ültet össze vadidegen társaságokat egy asztalhoz. A berendezés nincs híján a kreativitásnak, a csillárok borospoharakból, a falilámpák sajtreszelőkből készültek. A színek barátságosak, a székek kényelmesek, az étlap sem nem túl hosszú, sem nem túl rövid. Sem nem túl izgalmas. A levesektől sajnos nem vagyunk elájulva. A kicsit grízgaluskára hajazó maceszgombóc hegyként magasodik ki a semleges ízű, de legalább tűzforró levesből, a levesbetétnek használt pulykaaprólék és a gomba viszont tényleg elképesztően jó. A sűrű gulyáslevest jó érzékkel és jó szívvel készítették el a szakácsok, csak felmerült bennünk a gyanú, hogy mindez nem a tálalás napján történt… A főételek terén is felemásak az érzéseink. A továbbra is végtelenül bájos pincérlány elintézte nekünk, hogy kaphassunk fél adagot a narancsos kacsából, de ha előre tudjuk, hogy ennyire jó, egészet kérünk. A házi burgonyafánkot tanítani kellene, a hús a naranccsal ízes, omlós. A szósz talán egy hangyányit édesebb a kelleténél, de még így is minden elismerést megérdemel. Ha előrelátóak lettünk volna az igencsak halovány sóletből rendelünk fél adagot… Előnyére írható ugyanakkor, hogy gerslivel készül, és kemény tojással, füstölt pulykahússal érkezik. Rendeltünk egy tzatzikit is, ami teljes félreértés volt mind a mi, mind a konyha részről. De a desszert már valódi diadalmenet: a vaníliasodó-tenger közepén dülleszkedő mákos guba-sziget versenyben van a budapesti top10 díjért, a „maceszflódni" receptje pedig ipari kémkedés tárgya lehetne, bár a szintén Dob utcai Fröhlich nyilvánvalóan komoly rivális e tekintetben. Hiába, sok a legenda a környéken, megy a könyökharc.

-dibbuk-

Summary

János Gadó's editorial deals with the elections in Hungary: *„The political right wing in Hungary has stirred and – as for anti-Semitic views – it is carefully starting to disconnect from the extreme right which – along with its traditional version – has acquired an updated version of anti-Semitism. The political left is still busy considering economic concerns, and with the exception of the now insignificant Communist Workers' Party, it is not receptive to that ultra-leftist, anti-West radicalism, which spreads the new anti-Semitism beyond the river Lajta."*

In a series under the title „New faces", Szombat introduces young Jewish leaders: András Büchler and Ákos Nagy, as well as two young rabbis (Zoltán Radnóti and Tamás Verő) through interviews by Márton Csáki and Adrienne Salgó. Within the Jewish community in Hungary there are more and more of those people in their twenties, thirties, who are willing to take up various positions, yet this will not necessarily bring a new momentum into the community. Rabbi Zoltán Radnóti said: *"I believe that the synagogue needs to retain its central position, it is a place where people enjoy being together, and the need to practice the religion will arise in them. There is usually 60 to 70 of us together on Friday nights. A few weeks ago a guest cantor came to visit and he was surprised to see the community praying and singing together. Naturally, because we are doing it all together we have the Talmud Torah and we study together. I have set myself a goal: every month I plan to invite a new person to join us. So far I have managed to do so."* Ákos Nagy, program coordinator at Bálint Ház (Jewish Community Centre), leader of the Zionist organization, Kidma, claimed: *"We are struggling to survive, preoccupied by basic problems. The condition to become independent is not that we cannot accept money from the Community, but this should not be our main income."*

Ágnes Heller, philosopher, wrote about the tipology of the Holocaust trauma: she examined its partially different effects on different groups of survivors: children and older people.

András Petőcz wrote a report-essay on the recent riots in France.

We publish an interview with György Spiró, one of the best known contemporary writers in Hungary, who perhaps has never before talked so extensively about his Jewish identity. *"I am not an »assimilating« Jew – to use another „horrible" word – but a Hungarian. Time to time there is someone pointing a finger at me for being Jewish, than he gets excluded from the Hungarian literary circles, but this is not a question of my identity, this is a question of the Nazis' identity, their problem."*

We publish a short piece - „Ancestor worship" – from 1897 written by Achad Haam.

Szombat has done a sociological survey among graduates of Jewish schools. In this month's issue we publish the second part of János Gadó's study interpreting the results of this survey.